

INSTITUTIONEN FÖR KULTURVÅRD

TRÄGÄRDESGÅRDAR I SKARABORG

Den levande trädgårdesgården sedd genom
historiska fotografier

Uppsats för avläggande av filosofie kandidatexamen med huvudområdet kulturvård med inriktning
mot landskapsvård

2018, 180 hp

Grundnivå

Trägärdesgårdar i Skaraborg

Den levande trägärdesgården sedd genom historiska fotografier

Elin Nordlinder

Handledare: Eva Gustavsson

Kandidatuppsats, 15 hp

Trädgårdens och landskapsvårdens hantverk, inriktning landskapsvård

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Institutionen för kulturvård

UNIVERSITY OF GOTHENBURG

Department of conservation

www.conservation.gu.se

Box 77

Tel +46 31 786 00 00

SE-542 21 Mariestad

conservation@conservation.se

Bachelor of Science in Conservation, Garden and Landscape management major, 180 hec
Graduating thesis, 2018

By: Elin Nordlinder

Mentor: Eva Gustavsson

Title in original language: Trägärdesgårdar i Skaraborg – Den levande trägärdesgården sedd genom historiska fotografier

Language of text: Swedish

Number of pages: 52

Historical wood fences in Skaraborg County

Abstract

The historical wood fence has served to separate growing crops from grazing animals as well as to mark the boundaries between villages and farms. The fences were continuously subject to repairs, which in course of time affected their appearance. This fact though is rarely taken into consideration when aiming to reconstruct an historical environment, for instance in open-air museums and on valuable historical sites. This essay therefore aims to gain in-depth knowledge of the appearance and construction of the wood fences in former Skaraborg County by analyzing photographs from the period 1860-1920.

Twenty-one photographs of wood fences have been studied and analysed with regard to construction details and appearance. Previous research and knowledge have been considered, including theories on image analysis, as well as modern craft science and the author's own craft experience.

The study showed that the fences in the picture material differ in appearances, this mainly due to continuous repairs, though local building methods are also to be considered. Concluding; the effort to define a specific model of the Historical Wood Fence for Skaraborg County has proved to be a most difficult task.

keywords: wood fence/trägärdesgård, landscape heritage/landskapsvård, craft science/hantverksvetenskap, intangible cultural heritage/immateriellt kulturarv, fotografi

FÖRORD

När jag som barn satt i baksätet på bilen och tittade ut över det sörmländska sommarlandskapet på väg till landstället, var det gamla lador, betesmarker och trögärdesgårdar jag såg. Att åka från storstaden ut till landet var drömmen. Kulturlandskapet var bekymmerslöst. Allting var roligt och spännande på landet. Som vuxen har perspektiven förflyttats och jag vet idag vilket arbete som krävs för att hålla kulturlandskapet levande. Men fascinationen för dess fält och hägnader är fortsatt fylld av en ibland naiv romantisering. Trögärdesgårdar ger mig en känsla av stabilitet och lugn. De ger mening åt det som finns innanför såväl som åt det som finns på andra sidan och det går dessutom att klättra på en nystängd gärdesgård och observera landskapet från högre höjder. Att bygga en gärdesgård kräver uthållighet och beslutsamhet, en del finmotorik och en del råstyrka, men också samarbete. Till skillnad från förr så har vi idag möjligheten att bygga gärdesgårdar bara för att det är roligt! Jag hoppas den här uppsatsen kan uppmuntra till att göra hägnadsarbete roligt och att samarbete och diskussion om trögärdesgårdarnas betydelse i det levande kulturlandskapet får vara drivande i det arbetet.

Tack till handledare och huvudlärare under tre år, Eva Gustavsson, för uppmuntran och stöttning under hela utbildningen!

Tack till Mikael Lorentzen på *Svenska gärdesgårdar* som bidragit till min kunskapsfördjupning i det praktiska hantverket!

Örjan Kardell, dina långa och engagerande kommentarer på mina texter gav tyngd till det jag skrev och gav mig motivation. Tack!

Varsitt tack riktas också till kursansvarig Inger Olausson, Maria Hörnlund och Maria Löfgren för motiverande samtal och viktiga instick genom arbetsprocessen!

Tack även till er som efterfrågat att få läsa min uppsats. Det har varit oombärligt att veta att det finns ett intresse i att ta del av det jag arbetat med!

Elin Nordlinder 2019

Innehållsförteckning

INLEDNING	9
VAD ÄR EN TRÄGÅRDESGÅRD?	9
BAKGRUND	10
FORSKNINGS- OCH KUNSKAPSLÄGE	10
PROBLEMFÖRMULERING	14
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	15
URVAL OCH AVGRÄNSNINGAR	16
METOD	16
TEORETISK REFERENS RAM	19
KÄLLKRITIK	21
UNDERSÖKNING OCH RESULTAT	26
KONSTRUKTIONSSTUDIE	26
KONSTRUKTIONSANALYS	27
DISKUSSION OCH SLUTSATSER	43
SAMMANFATTNING	47
KÄLLFÖRTECKNING	49
BILAGOR	52

INLEDNING

Vad är en trögärdesgård?

Trögärdesgården var en typ av hägnad som bland annat markerade gränser mellan byar och användes för att stänga ute eller inne betesdjuren från åker och äng, för att skydda växande gröda. Idag används olika sorters ståltrådsstängsel med eller utan el och staket för att stänga inne djur och markera gränser.

En trögärdesgård består av parvis upprättstående störar och mellan dessa snett liggande gärdsel. Störarna binds vanligtvis samman med grangrenar, så kallade hank eller vidjor.

Den här uppsatsen kommer använda historiska fotografier som källmaterial för att studera trögärdesgårdar i Skaraborgs län och för att se på förändringar i konstruktionernas utseende utifrån reparationsinsatser. En analys kommer göras med hjälp av befintlig forskning och kunskap samt författarens hantverkserfarenhet. Det här leder bland annat fram till en diskussion om representation av trögärdesgårdar på friluftsmuseum och hur historiskt fotografi kan användas inom forskningen av hantverk.

Fig. 1. Nystängd långgärdesgård runt färhage i Tärby.

© Elin Nordlinder

Bakgrund

På friluftsmuseet Fornbyn, på Västergötlands museum i Skara, finns idag ett 30-tal byggnader samlade. Dessa är tillsammans tänkta att representera det historiska Västergötland från 1600-tal till 1940-tal. I Fornbyn finns små visningsträdgårdar med humle och tobaksodling samt fruktträd och grönsaksodling för pedagogisk verksamhet. Det finns också sammanlagt över 200 meter trädgårdsgränd fördelad på flera mindre sträckor längs stigar och runt de gamla husen. De flesta sträckor är idag i akut behov av underhåll. Under praktik på museet i september 2017 uppstod frågan hur dessa trädgårdsgrändar bör repareras eller tas om hand, för att likt byggnaderna, vara representativa för Västergötland under tidsperioden Fornbyn avspeglar. En sökning efter trädgårdsgrändar på historiska fotografier från Skaraborgs län påbörjades därför, vilket sedan blev upprinnelsen till följande uppsats.

Forsknings- och kunskapsläge

Litteratur

Det finns inte mycket skrivet om trädgårdsgrändar i Sverige och det som finns utgår ofta från en och samma källa.

I början av 1900-talet fanns en stark ambition att dokumentera äldre generationers försvinnande kunskaper och traditioner (Salomonsson 2003, s. 89). Frågelistor uppstod då som begrepp och forskningsmetod (Westergren 2003, s. 5). Informanter svarade på frågor som bland annat rörde vardagens bestyr och lokala traditioner. 1928 skickade landsmålsarkivet i Uppsala, ULMA (idag Institutet för språk och folkminnen) ut en frågelista rörande hägnader, lista M15. På så vis finns därför mycket kunskap bevarad om hur det gick till att stänga trädgårdsgränd. 1943 skrev Gunnar Hobroh som var verksam vid Nordiska museet, en licentiatavhandling, *Några trädgårdsgrändsformer i Sverige. Studier rörande konstruktion, förekomst i nuvarande och äldre tid, funktion samt försök till en allmän-europeisk översikt*. Avhandlingen gavs aldrig ut (Kardell 2004, s. 16) men i den undersökte han olika trädgårdsgrändstyper och konstruktioner i Sverige och Europa med hjälp av befintligt frågelistmaterial. Han gjorde även egna uppteckningar i fält som senare kom att komplettera frågelistorna. Nm144 hette den senare. Hobroh ägnar stor del åt att redogöra för de tekniska aspekterna av trädgårdsgrändens konstruktion och uppförande (Hobroh 1943, s. 1).

1995 publicerades en bok som på ett personligt och lättsamt sätt berättar om *Gärsgår'n i vårt landskap – hantverk, historia, handledning* (1995). Sten Hagander har mycket erfarenhet av att stänga trädgårdsgränd och beskriver hur själva byggnationen går till. Teknikbeskrivningar blandas med historiska kuriositeter och personliga erfarenheter. Mycket av källmaterialet och hänvisningar till olika landskapsvariationer hämtas från frågelistorna.

Frågelistorna utgår även Örjan Kardell från i sin avhandling *Hägnadernas roll för jordbruket och byalaget 1640-1900* från 2004. Kardell redogör för hur hägnadernas betydelse för

jordbruket påverkats utifrån arbetsbehov, virkesbehov och funktion inom byalaget. Kardells ”hypotes är att hägnaderna ökade över tiden” (Kardell 2004, s. 2) och söker svar på detta i naturgeografiska förhållanden och de olika trädessystemen (ibid, s. 2). Svaren Kardell får från frågelistorna sammanställs i tabeller, vilka redovisar de tekniska aspekterna av konstruktionerna för varje landskap. Bland annat redogörs och diskuteras hur långt det är mellan störparen, hur långa gärdsel som har använts och lutningslinjen. För det här arbetet är avhandlingen av stor vikt som kunskapsunderlag för trägårdesgårdens historia men framför allt som underlag för undersökningens konstruktionsstudie (se avsnitt Metod).

I *Gärdesgårdar i Värmland – Historik och byggbeskrivning* (2012), en publikation från Länsstyrelsen i Värmland, läggs också stor vikt vid beskrivning av att sätta upp ny gärdesgård. Även här är materialet främst hämtat från frågelistorna med fokus på de värmländska frågelistsvaren.

Gärdesgårdens äldre historia

De första gärdesgårdar i trä som hittats genom arkeologiska utgrävningar är flätgårdesgårdar och trägårdesgårdar bundna med hank, så kallad hankgårdesgård. Typen hankgårdesgård har funnits redan under 1000-1100-talen i Leksand. Mellan 1000-1300-talen blev hankgårdesgården troligtvis allt vanligare i mellersta och norra Skandinavien men den skiljde sig åt i konstruktion mot senare tiders hankgårdesgård. Avståndet mellan störparen kunde vara mellan 0,3-0,4 meter medan det generellt under 1700-talet låg närmare 1-1,5 meter (Myrdal 1999).

Terminologi

Dialektala skillnader gör att terminologin av de konstruktionsmässiga delarna kan skifta. *Stav* och *stör* är till exempel olika namn på det runda virket som parvis sätts ner i jorden. *Gärdsel*, *skier* och *slanor* kan det kluvna eller runda virket också heta som ligger ner i gärdesgården (Hagander 1995, ss. 118-123). För att underlätta en jämförelse med Örjan Kardells avhandling kommer följande ord att användas: *stör*, *gärdsel*, *stöd* och *hank/vidja*. Trägårdesgårdar kan variera i utseende trots att de bygger på en och samma grundteknik och material. Små skillnader i uppförande kan bland annat resultera i det som kallas kortlagd och långlagd gärdesgård. Begreppen härstammar från den etnologiska traditionen att kategorisera och typologisera (Kardell 2004, s. 93). En långlagd gärdesgård är en vars gärdsel passerar genom minst fem störpar (ibid s. 128). Se figur 2.

Fig. 2. Långlagd till vänster. Kortlagd till höger. Båda är nyuppsatta.

© Elin Nordlinder

Hank/vidja

Fig. 3. Hank, till vänster. Vidja till höger.

© Elin Nordlinder

Både hank och vidjor användes för att låsa störparen i gärdesgårdsstrukturen och båda tillverkades vanligast av gran eller ene. Det finns dock en del skillnader. Hank är en förproducerad bindning. Den får en fast form vilket gör att den inte smiter åt runt störarna som en vidja gör (Kardell 2004, s. 99). Hanken träs på ovanifrån. Ibland vässades störarna i topparna för att det skulle gå lättare att trä över hanken (Kardell 2004, s. 107). Hank har också använts som handelsvara och haft en ekonomisk roll för den enskilde bonden (Hagander 1995, ss. 93-94). Hank i gärdesgården gör konstruktionen tätare eftersom den inte bygger på höjden. Det här kräver således mer virke på höjd. Vidjan, å andra sidan, värms vanligtvis och lindas runt störarna eller runt om och emellan och kan vid flera tillfällen dras åt. Vidjan bygger på höjden eftersom den viras två, tre varv runt ett störpar (Kardell 2004, ss. 95-99). Gärdesgården blir därför glesare och luftigare med vidjor.

Stänga, sätta upp eller bygga

Förr sades det att gärdesgården stängdes. Uttrycket, att stänga gärdesgård, är kopplat till praktiken att stänga ute djuren från inägorna. Idag ser vi främst gärdesgårdar på friluftsmuseum, vid hembygdsgårdar eller runt villatomter (Kardell 2004, s. 234) så att stänga gärdesgård idag kan därför ses som en praktik skild från sitt ursprungliga sammanhang. Att

sätta gärdesgård, som i att sätta upp/uppöra, kan tyckas mer relevant utifrån dagens funktion men det går lika bra att säga att en gärdesgård byggs. Ordvalen är i mycket en smaksak. I det här arbetet varierar benämningen beroende på kontext.

Förenklad byggbeskrivning

Först sätts störrarna parvis ner i jorden längs den tilltänkta sträckan (fig. 4.). Därefter läggs gärdsel i mellan störrparen. Efterhand binds störrparen ihop med hank/vidja, vilket låser konstruktionen, varpå nytt gärdsel läggs i, och ny hank eller vidja binds fast. Bindningarna sätts med jämna intervall och i hela konstruktionen, alltså nertill, i mitten och upptill. Konstruktionen växer både på höjd och på längd samtidigt. Smalt, runt virke, lite kortare än störrarna, kan sättas som stöd vid nybygget, alternativt tillkomma vid senare skede när gärdesgården börjar luta. Stöden fästs vid befintliga störrpar och lutar lite snett utåt för att spänna åt konstruktionen extra mycket (Kardell 2004, ss. 18-19). Se figur 4.

Fig. 4. Till vänster har störrpar satts upp. Till höger: ett stöd har bundits fast i ett störrpar vid nystängning.
© Elin Nordlinder

Reparation och underhåll

I de historiska bondesamhällena var självförsörjning en livsstil. Att återanvända så mycket som möjligt av det material som brukades eller producerades på gården var en del av levnadsförhållandena (Länsstyrelsen 2012, s. 34). Hägnaderna var nödvändiga eftersom odling och djurhållning direkt påverkade byarnas och den enskilda gårdens ekonomi och överlevnad. De ingick därför i ett förvaltningssystem som reglerades med förordningar för att bysamhällena skulle ha en välfungerande infrastruktur (Kardell 2004, s. 26). Därför var det en självklarhet att laga sin trögärdesgård när den började bli sliten. Efterhand som träet i en gärdesgård ruttnar sjunker den ihop och tappar i höjd. Syftet med reparationerna var att snabbt få hägnaderna i laggillt skick så att de mötte kraven på höjd och täthet. Det här gjordes vanligast genom att överstöra, stötta upp eller lägga på mer gärdsel uppifrån, så kallad överliggare. Överstörning innebär att nya störrar sätts upp mellan två befintliga störrpar, ett gärdsel läggs i överst i gärdesgården och det nya störrparet binds fast med hank eller vidja högst upp. Att lägga i en överliggare innebär också att ett gärdsel lades i överst i gärdesgården och bands fast, men utan att ett nytt störrpar sattes dit (Hagander 1995, ss. 95-96). Det var inte särskilt vanligt att lägga om nya vidjor inuti konstruktionen eller att lägga in nytt gärdsel

(Kardell 2004, s. 157). När gärdesgården sedan behövde stängas om återanvändes så mycket virke som möjligt (Hobroh 1943, s. 11).

Trägärdesgårdens livslängd

Enligt Kardells summering av frågelistsvaren, i tabell 24, framgår att en grovt uppskattad livslängd på en trägärdesgård kunde vara ca 30 år med underhåll. Två frågelistsvar anger att gärdesgården kunde ha en livslängd på 40 år och ytterligare ett säger 50 år (Kardell 2004, ss. 155-157). Åldern är relativ och ett sätt att beskriva livslängden skulle kunna vara att dela in gärdesgården i tre åldrar. I ung ålder klarar sig konstruktionen i princip utan reparationer, i medelåldern behöver den nya bindningar, stötts upp och överstöras. Underhållet sker nu årligen inför varje betessäsong. I den äldre åldern behöver gärdesgården stötts upp ordentligt för att den förmodligen håller på att rasa omkull. Till slut är det inte lönt att reparera längre och den rivs och stängs om på nytt (ibid, ss. 156-157).

Jan Roman och *Den rationella stängselbyggnadskonsten*

1838 lade Jan Roman fram en ”Erinran” om en ”Ny uppfinning, tillegnad Wermlands Kongl. Hushållnings:Sällskap” och förespråkade att användandet av hank och vidjor borde ersättas med trådspik. I *Den rationella stängselbyggnadskonsten* skrev han att hans tids gärdesgårdar var ojämna och att användandet av hank/vidja var uråldrigt. Användandet av hank/vidja gav i fallet med hank att gärdesgården inte byggde på höjden och därför krävde onödigt mycket gärdsel, och i det andra fallet med vidjor, vilka visserligen byggde på höjden, att det begagnades onödigt mycket smågranar för ändamålet (Roman 1838, ss. 3-10). Han tyckte att inställningen som fanns till att stänga gärdesgård borde vara mer likt den som fanns till att bygga hus. Husbygge ansågs nämligen kräva kvalitetsvirke medan ”man för det mesta använt mer och mindre svårt förruttnad gärdelskid till fyllnad emellan det friskare eller nyhuggna gärdset” i gärdesgårdarna (ibid, s. 6). Kritiken kom på grund av de senaste 50-100 årens uppmärksammade minskning av skogstillgångarna (ibid, ss. 3-10).

Trägärdesgårdens biologiska värden

Gärdesgården består av död ved som efterhand ruttnar eller torkar upp och blir porös. I död ved som exponeras för sol och luft finns stora möjligheter för insekter att skapa boplatser och om veden får vara kvar en längre tid kan även lavar och svampar etablera sig där (Riksantikvarieämbetet 2015).

Problemformulering

I såväl forskning som populärvetenskapliga publikationer ligger ofta tyngdpunkten på att pedagogiskt förklara nybygge av gärdesgårdar. Ofta beskrivs vilket virke som bör användas, hur det införskaffas och inte minst fokuseras det på ideala måttdimensioner. Många gånger

görs antaganden om byggnadssätt och regionala modeller utifrån de frågelistsvar som finns. Oavsiktligt eller inte kan det här ses som en fortsättning på det tidiga 1900-talets etnologiska ambition, att kategorisera och typologisera folkkulturen och dess traditioner. Gärdesgårdar kan uppfattas som statiska byggkonstruktioner och kategoriseringen riskerar att bidra till förenklade landskapsrepresentationer.

Även om det är känt att gärdesgårdar behöver kontinuerligt underhåll finns ingen eller liten problematisering av detta. Informanterna till frågelistsvaren har bland annat svarat på frågor som rör hållbarhet, livslängd och reparation men i efterkommande forskning av detta källmaterial verkar intresseurvalet ligga på själva nybygget och mindre analys ägnas åt nämnda aspekter. Örjan Kardell ägnar ett eget kapitel åt reparation, underhåll och gärdesgårdarnas förväntade livslängd, men redogörelserna stannar i ett slags teoretisk kunskapsbank. Hagander och Länsstyrelsen i Värmland nämner *att* reparation var en självklarhet i det historiska självhushållarsamhället. Men det saknas en problematisering och en visualisering över hur gärdesgårdars konstruktion och utseende förändras över tid. Det saknas också en diskussion om att den ideala nystängda gärdesgården kanske inte motsvarade den verkliga. Frågor som behöver ställas är hur vi förväntar oss och anser att gärdesgårdar på friluftsmuseum och i kulturhistoriskt värdefulla miljöer bör se ut. Finns det något slags historisk äkthet i konstruktionerna? Hur förhåller vi oss till den immateriella kunskapen om ett nästan utdött hantverk? Trägärdesgården är en levande konstruktion vars utseende successivt förändras. I slutet av levnadsförloppet påminner den inte mycket alls om utseendet vid nystängning. Är vi beredda att låta representationen av den äldre och reparerade gärdesgården ta plats i våra offentliga miljöer?

I det här arbetet finns inte utrymme att problematisera allt ovan nämnda men ett försök till att lyfta dessa frågor är att söka ge en utökad bild av gärdesgårdarnas utseende över tid. Frågelistsvaren från Västergötland är i vissa fall inte fler än tre i Kardells sammanställningar. Det här gör att underlaget för att dra slutsatser om trägärdesgårdar i Skaraborg utifrån befintlig kunskap brister kraftigt. Men med hjälp av fotografier som källmaterial finns möjlighet att få fram andra svar, vilka kan komplettera eller ge en breddad bild av hur trägärdesgårdarna såg ut i det historiska landskapet.

Syfte och frågeställningar

Syftet är att få fördjupad kunskap om gärdesgårdarnas utseende och konstruktion inom forna Skaraborgs län genom analys av fotografier från perioden 1860-1920.

1. Vilka konstruktionsdelar går att utläsa ur trägärdesgårdarna med avseende på konstruktion och reparationsinsatser?
2. Hur har trägärdesgårdarnas utseende över tid påverkats av detta?
3. Finns det en särskild Skaraborgsmodell i källmaterialet och hur har den i så fall sett ut?

Urval och avgränsningar

Bildurval och bildkvalitet

Bildarkivet på Västergötlands museum innehåller 1,5 miljoner bilder (Västergötlands museum 2018). Drygt 71 000 av dessa finns inskannade på Digitalt museum (Digitalt museum 2018). Att göra en sökning på Digitalt museum visade sig vara en rimlig avgränsning för uppsatsens omfattning. Urvalet av bilder begränsas till de, som inom undersökningens tidsram, fanns inskannade och sökbara på Digitalt museum. Efterhand har fler fotografier upptäckts via andra sökvägar, exempelvis Mariestad och Törebodas bildarkiv, men då valts bort på grund av tidsbrist eller avsaknad av relevant information.

Skaraborgs län

Skaraborg var ett eget län i landskapet Västergötland mellan åren 1634 – 1997. 1998 bildades Västra Götalands län av Skaraborgs, Älvsborgs och Göteborgs och Bohus län (Länsstyrelsen Västra Götaland 2018). I bildsökningens tidiga skede fanns att fotografierna på Digitalt museum var märkta med ”Skaraborg” eller ”Skaraborgs län”. Bildmaterialet för trögärdesgårdar inom hela Västergötland var för stort för undersökningen. Därför har urvalet utgått från den befintliga geografiska avgränsningen på Digitalt museum, det vill säga det historiska länet Skaraborg.

Metod

Metoden har delats in i tre steg. I första steget söktes källmaterial upp, alltså fotografier med gärdesgårdar på. I steg två upprättades ett formulär för att studera alla gärdesgårdar i källmaterialet likvärdigt (se tabell 1 och sammanställning i tabell 2). I steg tre analyserades dessa formulär och fotografierna igen fritt med hjälp av de teoretiska referensramarna, det vill säga bildanalys och hantverkserfarenhet.

Steg 1: Sökning efter källmaterial

Materialet som studerades till en början bestod av dokument och ett fåtal fotografier. Dessa hittades i arkiven över Fornbyns byggnader, på Västergötlands museum. Materialet var litet och saknade relevant information, så undersökningen utvidgades till att täcka in fotografier över hela Skaraborgs län.

Sökningar på Digitalt museum resulterade i ett användbart källmaterial bestående av ett 30-tal fotografier. Sökorden som användes var: *gärdesgård* och *Skaraborg*. Även följande sökord prövades men gav minimalt med resultat: *gårde*, *trögärdesgård*, *gårdsgård*, *hägn*, *hägnad*, *hank*, *hankgärdesgård*, *järdesgård*, *stängsel*, *soldattorp*. 21 fotografier valdes ut för att studera trögärdesgårdarnas konstruktioner.

De utvalda fotografiernas tidsspann är mellan 1860-tal till sent 1920-tal. Tre stycken är odaterade utan uppgift om fotograf och kan eventuellt vara ännu senare. Undersökningen innehåller utöver de bilder som hittats på Digitalt museum även två från fotograf Karl Fredrik Andersson som var verksam inom Skaraborg. Fotografierna är med stor sannolikhet tagna i Skaraborgs län (Andersson 1981).

De flesta fotografier har studerats i den uppförstoringsgrad som varit möjlig på Digitalt museums websida. Aspekter som bland andra kontrast, bildkvalitet och avstånd till motivet har gjort det svårt att tyda gärdesgårdarnas konstruktion många gånger. Vissa bilder ger mer av ett helhetsintryck. De två bilderna av Karl Fredrik Andersson har även kunnat studeras i bokform och därmed gett tydligare information än de digitala versionerna. Några av fotografierna fanns högupplösta på Västergötlands museum och har i och med det gett tydligare information.

Steg 2: Konstruktionsstudie

Trägårdesgårdarna i källmaterialet studerades med utgångspunkt i Örjan Kardells sammanställningar av de konstruktionsmässiga delar, av vilka en trägårdesgård är uppbyggd. Valet av relevanta parametrar utgick från avhandlingens kapitel 7-9. Ett formulär upprättades för att kunna studera gärdesgårdarna och föra in data likvärdigt. Varje rubrik i formuläret besvarades utifrån vad som var möjligt att utläsa av bilderna. Därför har till exempel inte avstånd mellan störparen eller gårdslets längd tagits med eftersom det här varit för svårt. Geografisk plats, uppgifter om fotograf, bildtext och år överfördes till formuläret från Digitalt museum. Datat i de 21 formulärens sammanställdes i tabell 2 (se sid. 26).

Tabell 1 Formulär för konstruktionsstudien

Bild	Nr. i ordningen
Plats	Geografisk ort
Fotografi	År, fotograf och metadata
Störpar	Avstånd, längd, vässade/ovässade
Gärdsle	Kluset/okluset, grovt/tunt
Hank/vidja	Aktuell bindning
Lutningslinje	Hur många störpar gårdslet passerar genom
Täthet	Hur många gårdsel som ligger på höjd, vid ett störpar
Stöd	Om det finns eller inte
Anmärkning	Eventuella utmärkande element i bilderna

PLATS	BORGUNDA Bildtext: "Bild 130. Gammal stuga med ladugård från Brobacken, Borgunda".
FOTOGRAFI	Andersson, Karl Fredrik, 1900-1905 Falbygdens museum: Identifikationsnummer 2M16-S-0095-29-14 DigitaltMuseum ID 021016046939
STÖRAR	avsågade
GÄRDSLE	kluvet
HANK/VIDJA	troligtvis hank
LUTNINGSLINJE	svårtytt, skarvad, nästan horisontell
TÄTHET	ca 10
STÖD	ex ett i högra hörnet
ANMÄRKNING	fågata, på det högupplösta fotot i boken "Dokument i svart och vitt" syns att gärdesgården är nysatt, på marken ligger avsågade störspetsar.

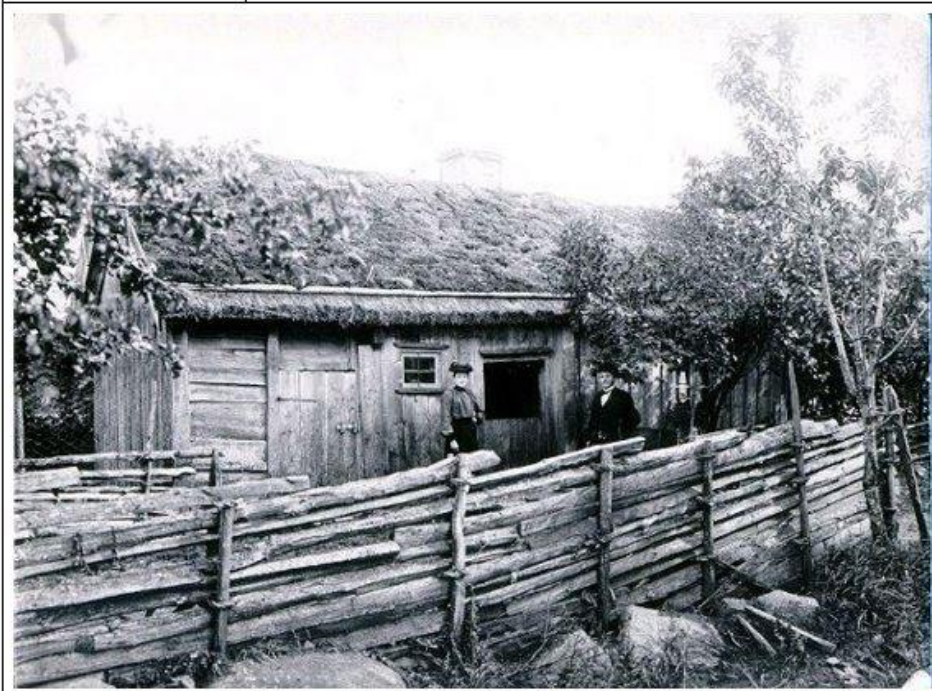

Fig. 5. Exempel från konstruktionsstudien. Varje fotografi analyserades med hjälp av ett formulär, (se tabell 1).

Steg 3: Konstruktionsanalys

I konstruktionsanalysen har fotografierna setts över upprepade gånger och jämförts med varandra och med konstruktionsstudiens resultat. Analysen har fokuserat på reparationsinsatser och hur dessa har påverkat gärdesgårdarnas utseende över tid. Den teoretiska referensramen har legat till grund för analysen. Parametern "överstörad" tillfördes tabell 2 i det här skedet då flertal konstruktioner visade sig vara överstörade.

Teoretisk referensram

Bildanalys

Även om kameror under alla tider har gett bilder olika estetiska uttryck beroende på kamerans tekniska komponenter så finns alltid en hantverkare bakom bilden som ger den dess inre kontext. Bo Berggren (2011) menar i sin bok *Bild och budskap – ett triangeldrama om bildkommunikation* att det inom det kommersiella fotografiets ramar, utöver fotografen, också finns en *beställare* och en *betraktare*. Beställaren har ett *intentionsperspektiv*. Hen ger bilden en yttre kontext genom att formulera ett behov för fotografen. Syftet kan vara att bilden ska publiceras i en specifik tidskriftsartikel och till exempel föreställa människor i en särskild by. Fotografen utför därefter uppdraget och adderar med sitt *närperspektiv*, en inre kontext inom vilken hen använder sin bildretoriska kunskap och tar hjälp av olika tekniska val som komposition, kontrast och utrustning för att ge bilden känsla och budskap. Beträktaren tar i sin tur emot bilden utifrån ett *receptionsperspektiv*, vilket kan beskrivas som ett samarbete mellan upplevelse och tolkning av en bild samt hjärnans förmåga att i medvetandet uppta sinnesintryck (perception). Bilden analyseras och ges mening. Berggren menar att det inte bara är fotografen och beställaren som är producenter av en bild utan även betraktaren som för sitt inre producerar en produkt (Berggren 2011). Det här är viktigt att ha i åtanke vid analys av bilder eftersom tolkningar görs utifrån subjektiva och kulturella erfarenheter.

Berggren sätter fingret på bildanalysens komplexitet och visar på att det krävs träning både i att avtäcka bilders mening och att tolka det upplevda. En viss självinsikt behövs för att våga vara källkritisk till sin egen förförståelse och en stor portion tålamod är viktig för att inte dra förhastade slutsatser.

Inom historisk forskning blir fotografier som källmaterial allt vanligare (Berg 2010, s. 187) och att använda en typ av bildanalys som utgår från Bergströms resonemang om *intentionsperspektivet* och *närperspektivet* är inte svårt att hitta underlag för. I artikeln *Arbetsplats Stockholm - Fotografiska visualiseringar av arbete och yrken* frågar sig Ann-Sofie Forsmark: ”vad kan bilder säga oss om hur arbete har visualiserats?” (Forsmark 2008, s. 53) och menar att alla bilder är ”sociala konstruktioner, [och] resultatet av en diskriminerande kulturell, teknisk och historisk process” (ibid, s. 53). Vi måste vara uppmärksamma på att ”Vissa grupper, händelser och företeelser får vara med på bild, [medan] andra ignoreras” (ibid s. 53). Liksom Berggrens förhållningssätt ligger fokus på fotografiets mening i en större kontext och en tolkning av olika budskap. I artikeln *Att använda bilder som källa för etnobiologisk forskning* (2010) tar Kristina Berg upp komplexiteten med att beskriva historien utifrån ett källmaterial som samlats in av ”folklivsforskare och museimän företrädesvis från en urban medelklass som under snart 150 år försökt dokumentera och samla information om ’de andra’ som levt och lever i Sverige” (ibid, s. 195). Hon hänvisar till Peter Burke som menar att det lätt kan uppstå stereotypa skildringar om forskaren/fotografen överfokuserar på olikheter i det hen ser utifrån sitt eget främlingskap. Berg menar vidare att en bildanalys måste börja med en dekonstruktion av bilden för att synliggöra detta och att det måste framgå utifrån vilka andra källor en analys görs och vad som syns i bild (ibid, s. 195). Berg anser att bilder kan utgöra ett värdefullt källmaterial inom historisk forskning i frågor som rör ”materiella företeelser med fokus på människans relation till djur, växter och landskap” (ibid, s. 195) om det behandlas med konsekvent källkritik. Anders Franzén (2004) uppmärksammar

en avsaknad av relevant analysmetod för forskning med hjälp av bilder inom byggnadsvården. I rapporten *Fotografier som källkritiskt hjälpmedel - Ett exempel från Nävelsjö kyrkby*, från Jönköpings Länsmuseum, jämför Franzén fotografier med kartmaterial och dokument rörande skifteshandlingar över Nävelsjö kyrkby i syfte att testa skifteshandlingarnas tillförlitlighet och klargöra källmaterialets värde (Franzén 2004, s. 5). Han använder dokumentära fotografier på byggnader, oftast utan människor, och menar att bilder borde kunna analyseras i samma syfte som de fotograferats utan att tappa i tillförlitlighet (ibid, s. 13). Han nämner reklamfotografi som en genre som ofta refereras till när bildanalys ska exemplifieras och menar att den typen av analys inte fullt ut är applicerbar på hans typ av dokumentära undersökande. Inte heller är en typ av konstinriktad bildanalys, vilken fokuserar på ”de avbildade personernas uttryck och aktivitet” (ibid, s. 12) användbar. Franzén diskuterar vidare att bilden får ett slags sanningshalt om den tillförs ett påstående. Det som påstås kan undersökas och det som analyseras behöver sättas in i ett påstående för att kunna vara sant eller falskt eller, som han skriver, tillförlitligt (ibid, s. 13).

Den typ av analys som Berggren (2011), Berg (2010) och Forsmark (2008) pratar om hade gett mervärde till den här undersökningen men också fler resultat som hade behövts ställas i relation till något. Tidsmässigt hade det varit omöjligt att göra en så stor analys av källmaterialet. Frågeställningarna i den här undersökningen berör inte bildernas syfte eller mening utan snarare konstruktionernas syfte och mening. Därför behövs ytterligare underlag för att kunna diskutera värdet av att använda fotografi som källmaterial i en undersökning som utgörs av hantverk.

Maria Löfgren skriver, i en rapport i Agrarhistorisk seminariekurs på SLU om fotografen Eva Timms bilder och om arbetet med att analysera trädgårdar och växtmaterial i 103 fotografier, att nackdelarna med att studera ögonblicksbilder inom studiet av växtmaterial är att materialet förändras snabbt under en säsong och att ögonblicket blir flyktigt (Löfgren 2011). Så är det med förgängliga trädgårdesgårdar också. Det går inte att säga hur en trädgårdesgård från Skaraborg kan ha sett ut bara genom att titta på en eller ett par bilder. Bilden ger bara en idé om hur konstruktionen såg ut i just det skedet och inte hur den var tänkt att se ut eller faktiskt såg ut från början. Därför är det som Sten Rentzhog skriver i *Forskning & museer – En debattskrift om museernas behov av kunskap och forskningens behov av museer* (2006) angående forskning med bilder som källmaterial, viktigt att ”lära sig gå från det aparta till det generella, och skapa erfarenheter när det gäller bearbetning och analys av stora materialmängder” (Rentzhog 2006, ss. 48-52). Han anser att det skapar större tillförlitlighet om det finns kunskap om vilken genre bilden tillhör, men säger samtidigt att det som inte var tänkt att avbildas är precis lika viktigt att analysera, eftersom det skapar möjligheter att synliggöra kunskap som myndigheter och museer inte planerat att samla in och registrera (ibid, ss. 48-52). Därmed borde inte bildernas genre i den här undersökningen vara prioriterad att analysera, även om den aspekten av en bildanalys är viktig att vara medveten om.

Hantverksforskning

Inom den traditionella hantverksvetenskapen har forskningen ofta inriktats mot historiska företeelser och arkeologi. Den moderna hantverksvetenskapen har tagit ett nytt grepp om ämnesområdet och det forskas numer även i hantverk och inte bara om hantverk (Almevik 2017, s. 7). På institutionen för kulturvård, vid Göteborgs universitet, bedrivs inte sällan

hantverksförsök, i vilka hantverkaren agerar både subjekt och objekt för undersökningen. Hantverkarens kunskaper *om* ett ämne, är här inte separerade från kunskapen *i* ämnet, det vill säga kunskapen att utföra hantverket, utan dessa samverkar för att få fördjupad förståelse för hantverkets olika processer. Observationer med tillhörande dokumentation är ofta en stor del av undersökningen. Hantverkaren kan utöver att exempelvis dokumentera den egna processen också studera det som dokumenterats historiskt för att rekonstruera processer (Almevik 2017, ss. 7-27). Framför allt kan det här vara användbart när kunskapen om ett hantverk försvunnit och det inte längre finns traditionsbärare som kan förmedla kunskapen muntligt eller fysiskt.

2003 antog UNESCO ”the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage” (Institutet för språk och folkminnen 2010, s. 6), på svenska, ”Unescos konvention om trygghet av det immateriella kulturarvet” (ibid, s. 6). Sverige antog konventionen 2011 och har sedan dess arbetat fram riktlinjer för ”tryggheten av ett levande bruk av kulturarvet inriktat på utövande, utövare och arenor” (ibid, s. 7). Jämfört med UNESCOs konvention om bevarande av de fysiska världsarven så syftar den här konventionen till att lyfta fram bland annat traditionellt hantverksutövande, kulturella seder och bruk och kunskaper och färdigheter (ibid, s. 7). Konventionens fokus ligger på att skydda samtidens traditioner och inte de traditioner som idag saknar levande utövare (Institutet för språk och folkminnen 2018).

Källkritik

Ett skäl till att använda fotografi som källa och metod för den här undersökningen, istället för exempelvis intervjuer eller studier av målningar, är att gårdesgårdarna många gånger inte är det huvudsakliga motivet i bilderna utan ofta agerar som kuliss för ett porträtt eller som ett av flera element i ett motiv. Risken är mindre att gårdesgårdarna har förskönats för bildens skull. Därmed inte sagt att det inte förekommit. Val av motiv och kameravinkel är också fotografiska berättartekniker (Forsmark 2008, s. 53). Bergs (2010) och Forsmarks (2008) kunskaper utgör ett lager av medvetenhet i konstruktionsanalysen. Även om specifika frågor rörande tid, plats och fotograf inte ställs direkt till bildmaterialet i den här undersökningen är det svårt att låta bli att fundera över på vilka sätt fotografen har påverkat objekten i bilden och vad det finns för bakomliggande syfte med att bilden tagits. Till exempel ser vi ofta bara en kort sträcka av gårdesgårdar som kan ha varit flera kilometer långa.

Det finns fyra odaterade bilder i källmaterialet, nr 2, 10, 12 och 17 (se kommande sidor). Bild 2 och 10 (fig. 6. och 7.) skulle kunna vara tagna senare än 1920-tal. Dessa gårdesgårdar speglar kanske därför inte tiden för denna undersökning. Å andra sidan är bilderna ändå värdefulla eftersom de kan berätta något om reparationer och underhåll samt gårdesgårdarnas förändring över tid. Bild 17 (fig. 9.) befinner sig gissningsvis inom undersökningens tidsspann, trots att den är odaterad. Den slutsatsen dras eftersom gårdesgården har tydliga spår av lång tids reparation. Detsamma gäller för bild 12 (fig. 8.). Även den har tydliga spår av reparationsinsatser med överstörningar och eventuellt stöd. Dessa konstruktioner blir därför relevanta att studera.

Något behöver också sägas om hantverkserfarenheten som används för den här uppsatsen. När det här arbetet skrivs färdigt har dess författare, utöver de grundläggande momenten som

erhållits från utbildningen, gjort praktik hos *Svenska gårdsgårdar*, nybyggt över 150 meter gårdesgård, rivit en sträcka och satt upp på nytt, bytt ut ca 300 vidjor och hållit två kurser. Det här kan ställas mot år av erfarenhet som en del gårdesgårdsbyggare har. Men faktum är att den här undersökningen aldrig hade blivit till om inte erfarenheten från fotografiutbildningar, det historiska fotointresset och det praktiska gårdesgårdshantverket hade funnits. Det är

Fig. 6. "Varnhems klosterkyrka". Odaterad. Inga synliga lagningar men konstruktionen lutar utåt i mitten av bilden vilket tyder på att den inte är nystängd (Bild 2).

samverkan mellan observation och praktik som gett både frågeställningarna och resultaten.

Fig. 7. "Främme stad". Odaterad (Bild 10).

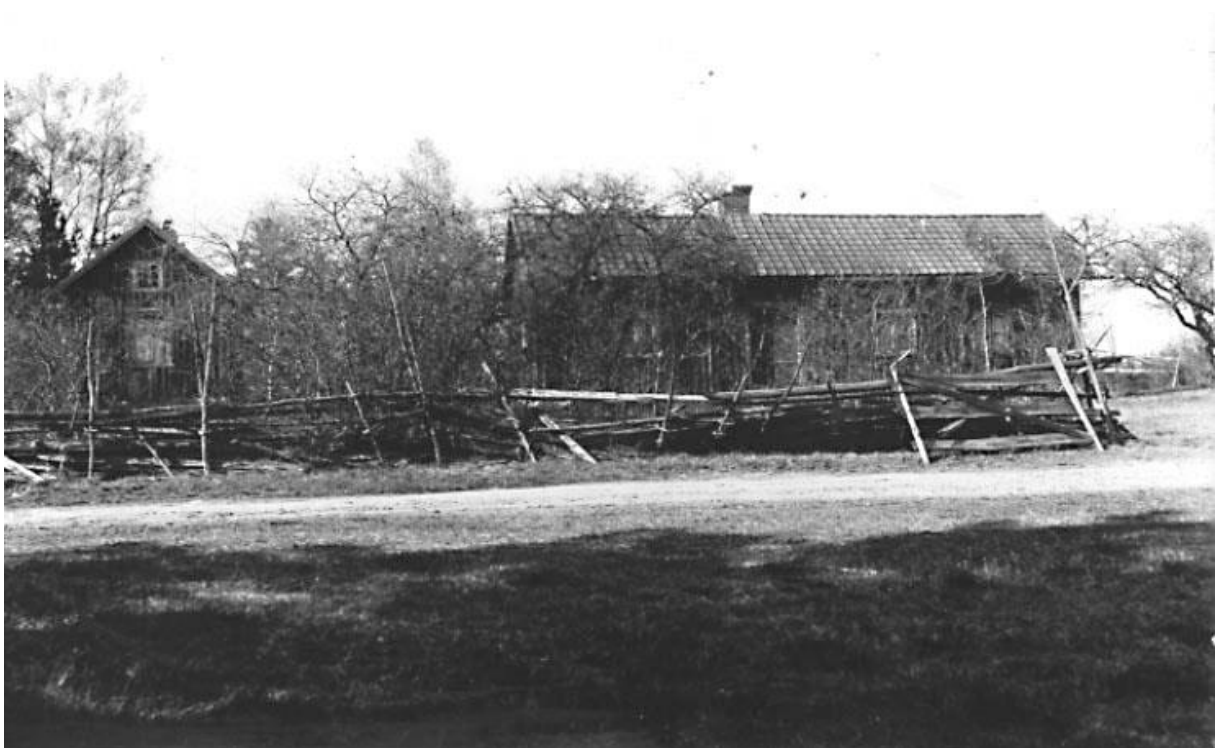

Fig. 8. "Korsberga". Odaterad. Överstörningar syns, så förfallet beror på lång tids användning följt av eftersatt underhåll (Bild 12).

Fig. 9. "Frösve sn. Herrekvarn". Odaterad. Störpar lutar och bindningar syns inte vilket tyder på att gärdesgården stått ett tag. Eventuellt används järntråd/ståltråd som bindning eftersom det finns mellanrum mellan gärdslena på sina håll och störparen har inte ramlat helt (Bild 17).

Gärdesgården i bild 14 (fig. 10.) hade kunnat räknas som en enda konstruktion men har här valt att räknas som två för att tydliggöra det kortlagda och långlagda utseendet.

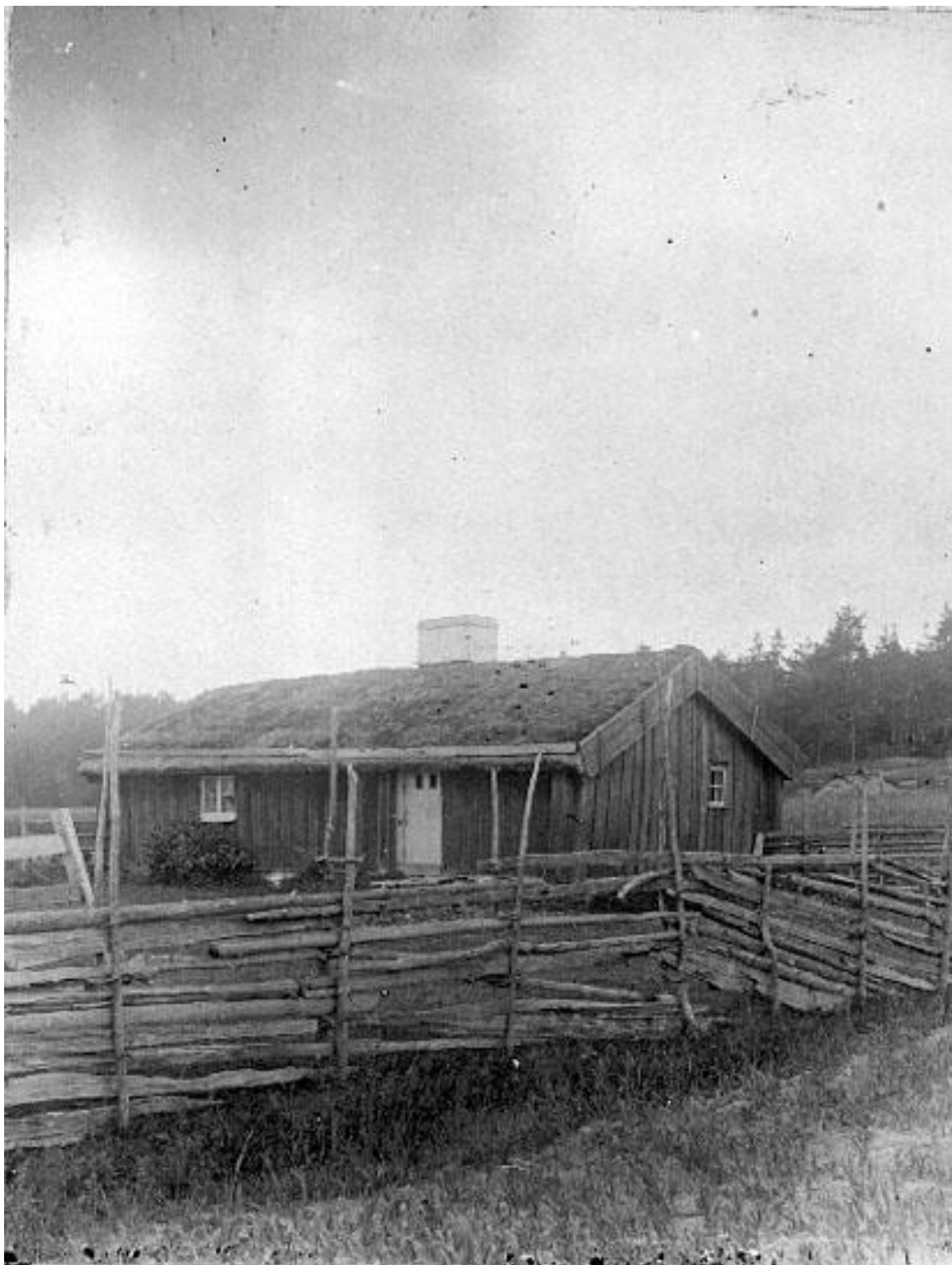

Fig. 10. "Otterstad. Torpet Spiken". Två konstruktioner i en gärdesgård. Långlagd till vänster, kortlagd till höger (Bild 14).

UNDERSÖKNING OCH RESULTAT

Konstruktionsstudie

De 21 studerade fotografierna visar på en stor variation i de undersökta parametrarna. Konstruktionsstudien presenteras i sin helhet i bilaga 1. Här följer en sammanställning av konstruktionsstudien (tabell 2) och en sammanfattning av de undersökta parametrarna.

Tabellen läses från vänster till höger för att se uppgifter om varje enskild bild. Tabellen läses uppifrån och ner för att se enskilda konstruktionsdetaljers utbredning i samtliga bilder. Ett tomt fält betyder att den delen av konstruktionen inte kunnat tolkas. Bild 11 innehåller två olika gårdesgårdar och räknas därför som två och bild 14 innehåller två olika konstruktioner i en gårdesgård och räknas därför som två.

Tabell 2

BILD	PLATS	STÖRAR	GÄRDSLE	HANK/VIDJA	LUTNINGSLINJE	TÄTHET	STÖD	ÖVERSTÖRAD
1	SKARA 1	variation i längd	kluvet	hank, ev vidja	genom 3	7-8	några	ja enstaka
2	VARNHEMS KLOSTERKYRKA		visst rundvirke syns		genom 4	7-8		ja enstaka
3	VÅRSÅS		ev. kluvet och runt	hank syns	varierad, ofta horisontell	5-6	något enstaka	ja mycket
4	FRÖJERED	vässade upptill	kluvet	troligtvis hank	nästan horisontell			ja mycket
5	LYRESTAD		kluvet	hank, ev. stältråd	varierad, delvis flack/horisontell			ja enstaka
6	EKBY 1		kluvet	ev. hank	genom 5	7-8		ja enstaka
7	EKBY 2		kluvet	troligtvis hank	genom 5	8-9		nej
8	GATTORP	vässade upptill	främst kluvet	ev. båda	special			special
9	MARIEÅS				varierad/horisontell	5-6		ja mycket
10	FRÄMMEÅS				genom 3	7-8		nej
11, a	HORSHAGA, kortlagd	avsågade			genom 2-3	6		nej
11, b	HORSHAGA, långlagd				nästan horisontell			ja mycket
12	KORSBERGA	längdvariation	delvis kluvet syns	ev. hank	rasad, horisontell		några	ja mycket
13	VETERINÄRINRÄTTNINGEN				förmodligen kortlagd			nej
14, a	OTTERÅS, kortlagd		främst kluvet	hank el. klens vidjor	genom 3-4	8		ja enstaka
14, b	OTTERÅS, långlagd		främst kluvet	hank el. klens vidjor	nästan horisontell	8		ja mycket
15	ÅLGARÅS		delvis kluvet	hank syns	nästan horisontell			ja mycket
16	FREDSBERG	långt avstånd	delvis kluvet, ev. runt	få	nästan horisontell	9		ja mycket
17	FRÖSVE SN.		främst kluvet		varierad	7-8		ja enstaka
18	BORGUNDA	avsågade	kluvet	hank	flack	10		nej
19	FÄLEBERGS BY				nästan horisontell		ev. 1 i hörn	ja mycket
20	OKÄND 1	avsågade	kluvet	hank	flack	10	troligen några	nej
21	OKÄND 2	längdvariation, står tätt	kluvet, ev. runt	ev. båda	horisontell	9		ja mycket

Sammanfattning av konstruktionsstudiens undersökta parametrar

Störar

Totalt har 23 konstruktioner tolkats.

Störarna i bildmaterialet är svårtytt och ger inte tillräckligt med information för att kunna ge ett tydligt resultat. Några är ojämnt långa, vissa är vässade och ett par är avsågade men i stort är bildkvaliteten orsaken till att de är svåra att tyda.

Gärdsel

Totalt har 23 konstruktioner tolkats.

På 16 gårdesgårdar syns att gårdslet är kluvet. På fyra bilder syns eventuellt rundvirke. Det kan synas på de bilder som redan är märkta med kluvet. Det är alltså inte lika tydligt som i de

fall där kluvet virke syns. På sex bilder inom vilka nr. 11 ingår med två gärdesgårdar i bild, är materialet för svårt att tyda.

Hank/vidjor

Totalt har 23 konstruktioner tolkats.

I 14 konstruktioner syns hank. I övriga konstruktioner är det för svårt att tyda om vidjor finns. I vissa bilder kan det antas att vidjor syns om dessa ser ut att löpa in mellan störparen och inte ligger i en ringform runtom som hank gör.

Lutningslinje

Totalt har 22 konstruktioner tolkats. Bild 8 räknas här som en specialvariant.

15 konstruktioner har en flack/nästan horisontell lutningslinje eller enligt definition långlagd. Fem är kortlagda, alltså med en lutningslinje på högst fyra störpar. Två bilder är för svåra att tyda (bild 8 och bild 17).

Täthet

Totalt har 23 konstruktioner tolkats.

Av de bilder som kunnat ge en grov uppskattning om tätheten kan utläsas att de antal gårdsel som ligger på höjd vid ett störpar är mellan 5-10.

Stöd

Totalt har 23 konstruktioner tolkats.

I fem bilder syns eventuellt stöd.

Överstörad

Totalt har 22 konstruktioner tolkats. Bild 8 räknas här som en specialvariant.

Överstörning innebär i analysen att gårdsel lagts i överst i konstruktionen, oavsett med eller utan ett extra störpar.

I materialet framkommer att sex konstruktioner har enstaka överstörningar, det vill säga, en eller ett par stycken. Tio konstruktioner har överstörats mycket och sex har inte överstörats alls.

Konstruktionsanalys

Resultatet av konstruktionsanalysen ger att gärdesgårdarna kan delas in i tre relativa åldrar för att förklara de reparationsinsatser som gjorts och utseendeförändringarna som uppstått över tid. Dessa relativa åldrar är *unga/nystängda*, *tidig medelålder* och *gamla* och beskrivs på kommande sidor. Därefter följs parametrarna *kluvet gårdsel* och *hank* upp mer ingående.

Unga/nystängda konstruktioner

Följande gärdesgårdar visar av analysen att de är nystängda eller så pass unga att de ännu inte börjat repareras: 7, 10, 11a, 13, 18 och 20. Det som talar för det här resultatet är att gärdesgårdarna generellt håller en jämnhet i höjd och täthet. Bindningarna sitter med jämna intervall och i hela konstruktionen, nertill, i mitten och upptill. Om det saknas bindningar innebär det att dessa suttit så pass länge att de ruttnat eller på något sätt nöts sönder och lossnat från störarna. Konsekvensen blir att ovanliggande gärdsel då faller neråt och det bildas mellanrum och ojämnheter i konstruktionen. Det är svårt att se bindningarna i bild 10 men här måste ändå antas att de finns där eftersom gärdesgården är så pass jämn. Ytterligare tecken på att gärdesgårdarna är unga är att det inte finns några överstörningar eller överliggare i konstruktionerna. De har alltså inte börjat repareras än.

Vad dessa konstruktioner inte har gemensamt är lutningslinjen, det vill säga, gärdslet löper genom olika många störpar. Bild 10 och 11a är kortlagda medan 7, 18 och 20 är långlagda. (Bild 13 är för svår att tyda). Gärdesgårdarna har olika långa störar. På bild 11a, 18 och 20 är dessa avsågade. Övriga har varierad längd. Att de är avsågade skulle kunna vara ett stiluttryck, men belägg saknas för detta.

Fig. 11. "Ekby 2". Ung gärdesgård, långlagd med bidningar i jämna intervall. Inga synliga lagningar (Bild 7).

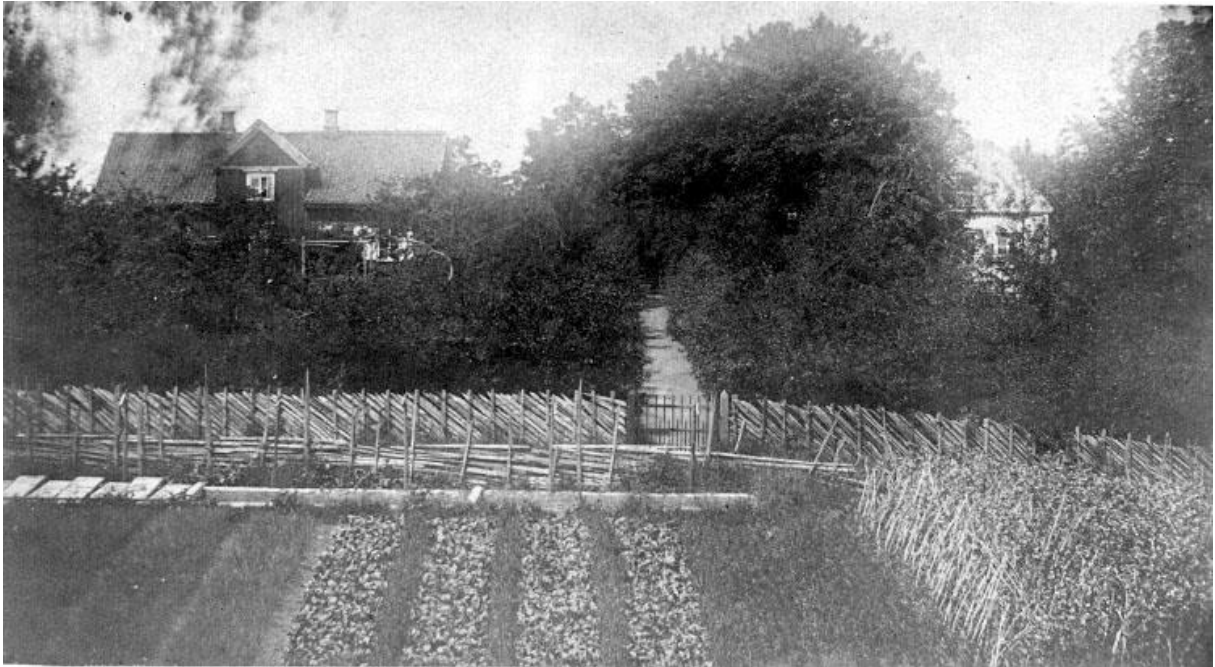

Fig. 13. "Horshaga, Händene sn.", konstruktion 11a, kortlagd, bakersta gärdesgården. Jämnhet tyder på att bindingar sitter jämnt fördelade i hela gärdesgården. Inga synliga lagningar (Bild 11).

Fig. 12. "Främmestad". Ung gärdesgård, kortlagd. Bindingarna är svåra att se men antas finnas där med jämna intervall eftersom det finns mellanrum mellan gärdslena. Konstruktionen är jämn i täthet och höjd. Inga synliga lagningar. Huvudmotivet i bild är gärdesgården. Den kan därför antas vara relativt ny (Bild 10).

Fig. 14. "Veterinärinrättningen i Skara". Kortlagd konstruktion, löper runt byggnaden. Mellanrum finns mellan gärdslena vilket betyder att bindningar troligtvis finns kvar. Inga synliga lagningar (Bild 13).

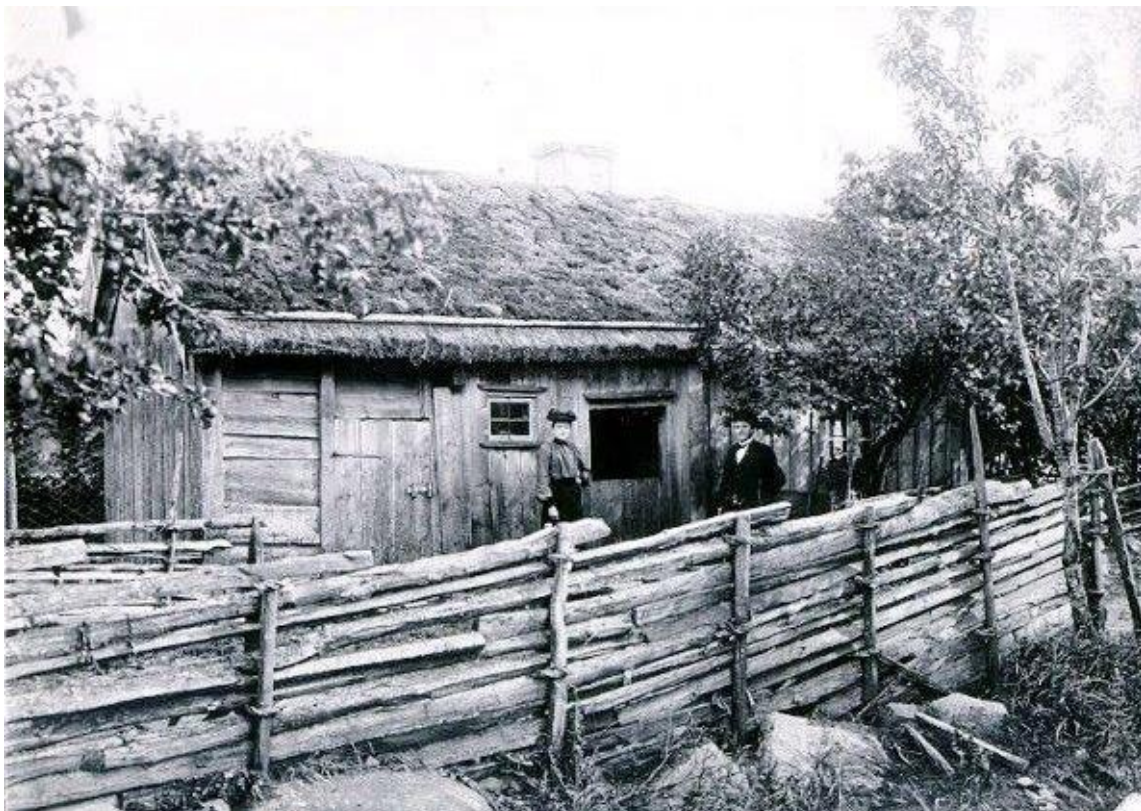

Fig. 15. "Borgunda". Nystängd. Störtoppar ligger på marken i högra hörnet. Jämnt fördelade hank. Inga synliga lagningar (Bild 18).

Fig. 16. ”Okänd I”. Ny/ung. Långlagd. Jämmt fördelade hank. Inga synliga lagningar (Bild 20).

Tidig medelålder med enstaka reparationsinsatser

Följande gärdesgårdar har börjat repareras med enstaka överstörningar eller överliggare: 1, 2, 4, 6 och 14a. Gemensamt för dessa är att det finns en del bindningar kvar vilket gör att gärdesgårdarna håller en relativt jämn höjd och täthet. Dock saknas några bindningar i bild 14a vilket ger ett något ojämnt utseende tillsammans med gärdslet som har olika dimensioner. Det syns också att störparen i bild 6 har börjat luta och delar av konstruktionen i bild 2 lutar. Bild 1, 2 och 14a har gemensamt att de är kortlagda medan gärdesgården i bild 6 löper genom ca fem störpar och har därmed en flackare lutningslinje. Av de 30 år som en gärdesgård uppskattas hålla klarar den sig utan reparationsinsatser de cirka tio första åren (Kardell 2004, ss. 155-157). I dessa gärdesgårdar syns endast enstaka överstörningar vilket borde tyda på att de befinner sig på ett tidigt stadiet av medelåldern. Bild 2 är svårtydd och det är inte helt säkert att det är en överstörning som syns i den högra kanten. Det kan vara en ljusreflektion. Men oavsett så har gärdesgården börjat luta och det här innebär att den är i behov av att överstöras eller stötts upp och därmed anses den ha kommit in i tidig medelålder. Bild 1 skulle kunna sägas vara nystängd om det är som Hagander säger, att det förekom att överliggare lades i vid nystängning (Hagander 1995, ss. 95-96). Å andra sidan syns två eller tre stöd i bilden. Dessa stöd ser ut att ha satts dit senare eftersom de sitter lågt ner. Hade de suttit där från början skulle de förmodligen ha bundits fast vid ett störpar (jämför bild i avsnitt ”Förenklad byggbeskrivning”).

Fig. 17. "Skara". Till synes i ungt och bra skick men stöden pekar på att gårdesgården kan vara medelålders (Bild 1).

Fig. 18. "Varnhems klosterkyrka". Gärdesgården ser ut att vara i bra skick, relativt jämn, utan lagningar. Men den lutar utåt i mitten av bilden vilket pekar på att den är i behov av uppstöttnings och reparation. Därför antas den ingå i kategorin tidig medelålder. Bilden är beskuren (Bild 2).

Fig. 19. "Fröjered". Stora partier horisontellt liggande gärdsel borde tyda på att gärdesgården är gammal men pga att hank syns i alla skikten, i konstruktionen rakt fram i bild, kan den istället jämföras med konstruktionerna i bild 18 och 20 som är nya/unga. Överstörningar eller reparationer syns över hela sträckan. Konstruktionen är svårbedömd. Bilden är beskuren (Bild 4).

Fig. 20. "Ekby I". Ser ut att vara i gott skick men överligger/överstörning och de lutande störpären pekar på att gärdesgården stått så pass länge att den är i behov av reparation och därför ingår i kategorin tidig medelålder. Bilden är beskuren (Bild 6).

Fig. 21. "Otterstad. Torpet Spiken", kortlagd konstruktion 14a, till höger. Tidig medelålder. Relativt jämn men överstörad en gång och saknar lite bindningar nertill. Bilden är beskuren (Bild 14).

Gamla konstruktioner

I analysen framkommer att de flesta gärdsgårdskonstruktioner är relativt gamla och befinner sig i det sista åldersstadiet. Dessa gärdsgårdar ses i följande bilder: 3, 5, 8, 9, 11b, 12, 14b, 15, 16, 17, 19 och 21. Indikationer på detta är att gärdetslet mer eller mindre ligger horisontellt i gärdsgården samtidigt som det saknas bindningar i de nedre och mellersta skikten samt att det ofta finns störpar som lutar och att överstörningar gjorts.

Fig. 22. "Värsås". Horisontellt liggande gärdsel. Lutande störpar. Bindningar är svårt att se. Bilden är beskuren (Bild 3).

Fig. 23. "Lyrestad". Horisontellt liggande gärdsel. Få bindningar. Överstörning. Sträckan i bildens bakgrund ser ut att vara i bättre skick, dvs. några överstörningar syns ej. Den är dock tät och flack och påminner om de nya/unga konstruktionerna i bild 18 och 20 (Bild 5).

Fig. 24. "Mariestad". Gles gärdesgård skulle kunna tyda på att den består av en del rundvirke och/eller vidjor. Konstruktionen är ojämn med lutande störpar och överstörningar. Bilden är beskuren (Bild 9).

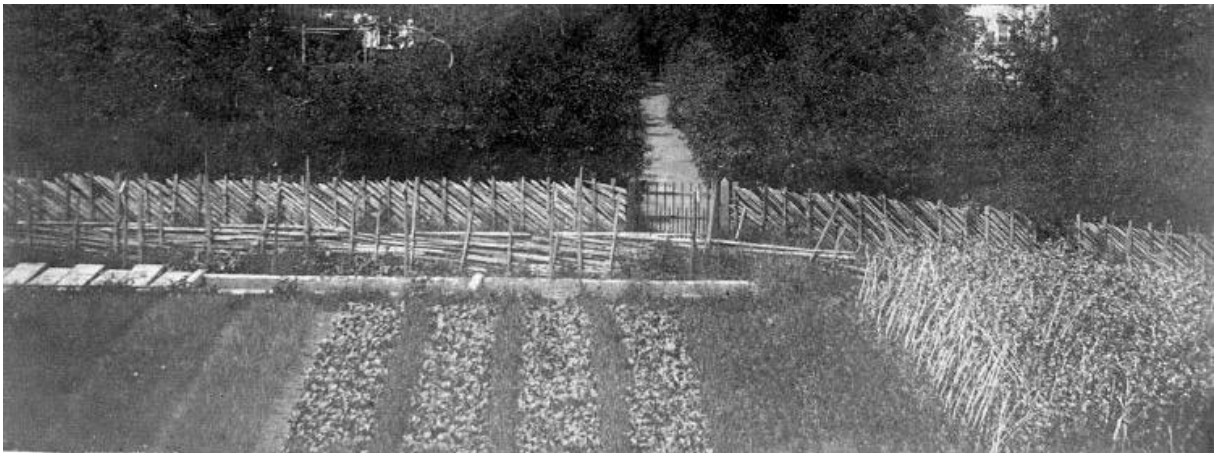

Fig. 25. "Horshaga, Händene sn.", konstruktion 11b, långlagd, främre gärdesgården. Horisontellt liggande gärdsel. Generellt svårtydd. Få bindningar syns. Delvis lutande störpar. Störpar saknas åt höger. Förmodligen överstörad. Bilden är beskuren (Bild 11).

Fig. 26. "Korsberga". Det allmänna skicket talar för att gärdesgården är gammal. Det är oklart hur länge den stått oanvänd. Väder och vind kan delvis ha påverkat men överstörningar syns, ett stöd åt vänster och grova hank syns men de är ojämnt fördelade. Bilden är beskuren (Bild 12).

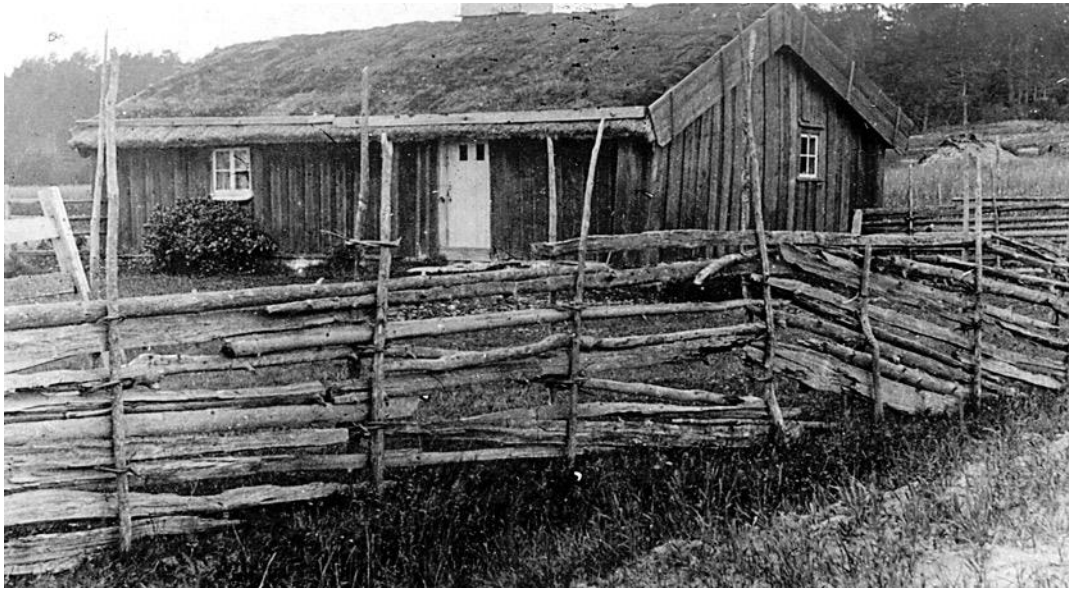

Fig. 27. "Otterstad. Torpet Spiken", långlagd konstruktion 14b, till vänster. Svårtydd. Horisontellt liggande gärdsel. Ojämn täthet kan tyda på att både runt och klivet virke använts. Tunna bindningar. Överstörad. Bilden är beskuren (Bild 14).

Fig. 28. "Ålgårås". Horisontellt liggande gärdsel. Ojämn täthet kan tyda på att klivet och runt virke blandats och/eller överstörning. Lutande stötpar syns åt vänster och förmodligen ett stöd. Få bindningar. Bilden är beskuren (Bild 15).

Fig. 29. "Fredsborg". Horisontellt liggande gärdsel. Lutande störrpar. Få bindningar. Överstörningar. Alltsammans tyder på att konstruktionen är gammal. Bilden är beskuren (Bild 16).

Fig. 30. "Fålebergs by". Horisontellt liggande gärdsel. Flera överstörningar med extra störrpar tyder på kontinuerliga reparationsinsatser. Bilden är beskuren (Bild 19).

Fig. 31. "Okänd II". Horisontellt liggande gärdsel. Överstörningar. Bindningar saknas nedtill. Lutande störrpar. Bilden är beskuren (Bild 21).

Gärdesgården i bild 17 är överstörad, vilket betyder att den är reparerad. Det finns också två störlar i konstruktionen som lutar kraftigt och inte längre hålls uppe av hank eller vidjor. Dessa talar för att gärdesgården stått länge. I konstruktionen syns inga bindningar, inte heller upptill vid överstörningen, men ändå är det luftigt mellan gärdslena och det ser nästan ut som att de hänger i luften. En gissning är att gärdesgården blivit reparerad med järntråd, vilket infördes i Sverige på 1890-talet (Gustafsson 2002). Sträckan som syns i bild är kanske för kort för att en bra analys ska kunna göras men det intressanta med konstruktionen är just den eventuella användningen av järntråd som annars inte förekommer så frekvent i källmaterialet.

Fig. 32. "Frösve sn. Herrekvarn" (Bild 17).

Bild 8 är svårplacerad med avseende på ålder men ser ändå ut att ha hängt med ett tag och är i behov av reparation eller nystängning. Konstruktionen står i en stensträcka, alternativt finns en marknivåskillnad och i så fall står den precis bakom stenarna och fortsätter neråt mot en eventuell väg. Oavsett så har konstruktionen något slags överstörningar och tunna bindningar. På störpåret längst till höger sitter det eventuellt vidjor. Dessa löper både runtom störrarna och in emellan, vilket inte hank skulle göra. Störrarna är vässade i topparna, vilket tyder på att hank ändå använts eftersom de vassa spetsarna skulle underlätta att trä över hank. Framför kvinnan syns att änden på ett gärdsel är rejält slitet, som att det ruttnat och brutits av. En annan gissning är att gärdesgården konsekvent är uppbyggd först av korta gärdsel och ovanpå dessa medvetet lagda horisontella gärdsel i flera lager. Bakom kvinnan har det hitersta störpåret tappat bindningar och lutar kraftigt. De två störpåren bakom saknar också bindningar och har delvis glidit isär från varandra.

Fig. 33. "Gattorp" (Bild 8).

Kluset gärdsel

Kluset gärdsel är frekvent återkommande i bildmaterialet. På bild 1 nedan syns gärdsel som ser ut att vara kluset två gånger. Gärdset får då en konvex yta och två plana ytor, likt en tårtbit. Av tabell 2 framgår hur det klugna respektive runda gärdset är fördelat över gärdsgårdarna.

Fig. 34. "Skara". Kluset gärdsel (Bild 1).

På bild 21 nedan syns kluset och eventuellt runt gärdsel. Det klugna ses tydligast i de gärdsel som liknar plankor i formen.

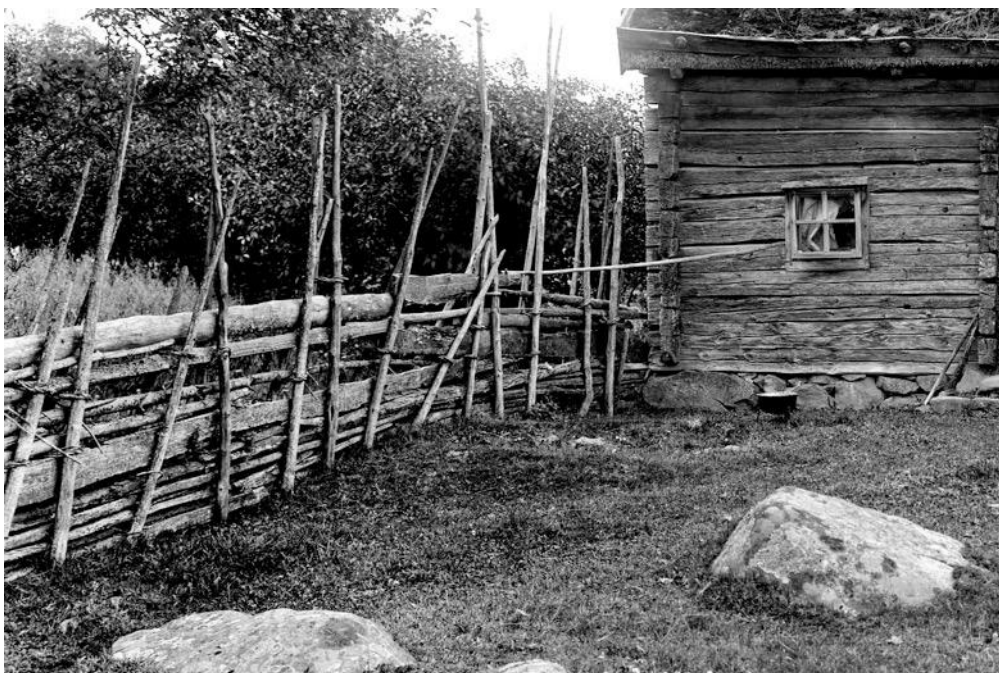

Fig. 35. "Okänd II". Kluset och runt virke i konstruktionen. Bilden är beskuren (Bild 21).

Hank

Hank förekommer i många av konstruktionerna. Bild 18 nedan visar hank i en nystängd gärdesgård. Att den är nystängd kan dels antas av att det ligger två avsågade störtoppar nere i bildens högra hörn, dels är gärdesgården jämnhög och jämntät. Hanken sitter alltså med jämna intervall. Trots att hanken är grova bildas inte mycket utrymme mellan under- och överliggande gärdsel. Kravet en gärdesgård skulle möta vid varje tillsyning var att den skulle vara laggill inför sommarbetet (Kardell 2004, s. 157). Det här innebar att den skulle hålla en viss höjd och täthet. Om hank begagnades i gärdesgården från början var den alltså tvungen att ha många gärdsel på höjd för att möta kraven, vilket i sin tur gjorde den tät.

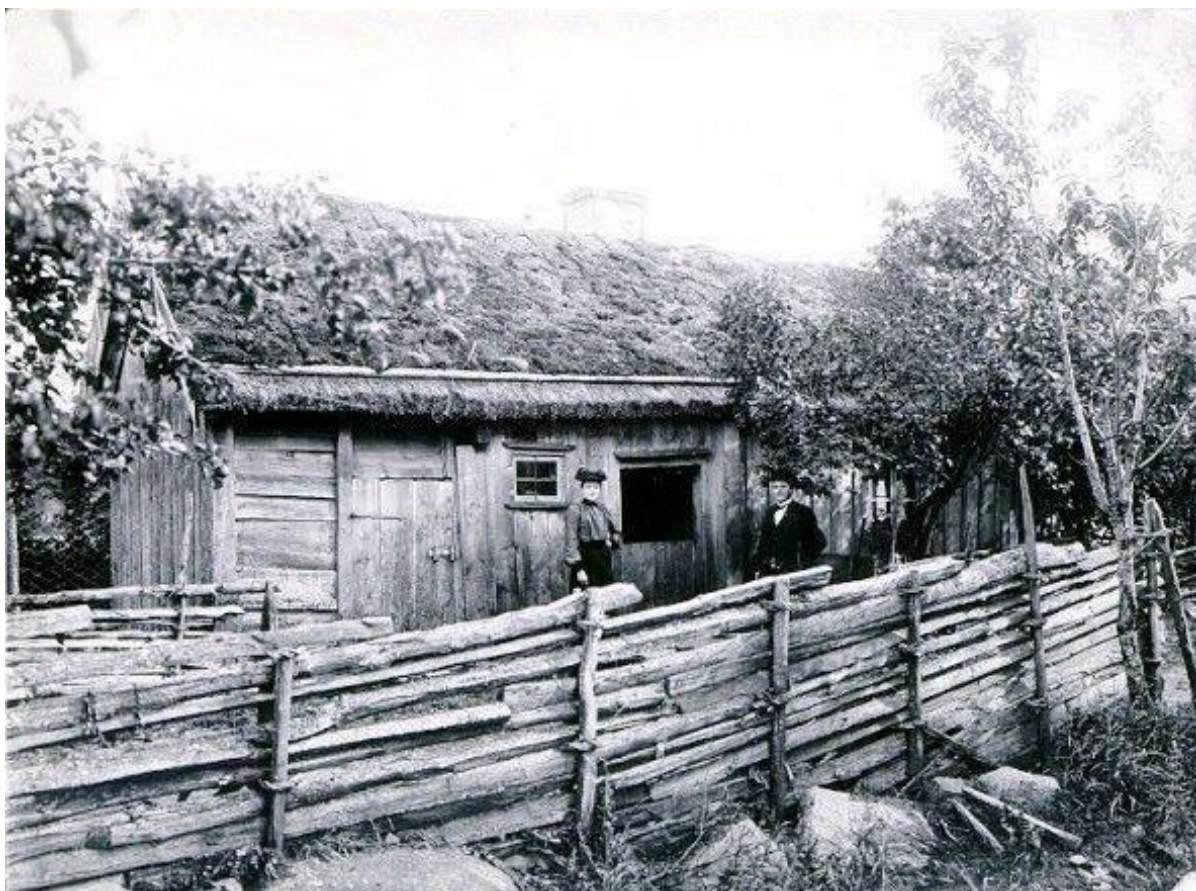

Fig. 36. "Borgunda". Nystängd gärdesgård med grova hank. Avsågade störtoppar ligger på marken i bildens högra hörn (Bild 18).

Bild 5 (fig. 37.) visar hankens användning vid reparation. På marken ligger förproducerad hank. Mellan de två männen syns en överstörning, det vill säga, ett extra gärdsel har lagts på överst i konstruktionen för att bibehålla höjden. Det saknas bindningar längs mittersta störparet, därför sitter det en hank ovanpå det nylagda gärdslaget, för att hålla ihop störarna. På störparet längst till vänster syns järntråd (fig. 38.). Eftersom järntråden är så tunn kan den bara skapa mellanrum mellan gärdslena genom att bära upp ovanliggande gärdsel. Här ser det ut som att tråden har släppt och konstruktionen har sjunkit ihop och därav blivit tät. Under armen på mannen till vänster löper också en tråd hela vägen bort till höger bildkant. En

avbitartång syns i hans jackficka. Det är dock oklart vad järntråden eller snöret har för funktion här.

Fig. 37. "Lyrestad". Förproducerad hank ligger på marken. Järntråd/snöre löper under armen på mannen. Avbitartång syns i bröstfickan (Bild 5).

Fig. 38. "Lyrestad". Järntråd sitter på störpåret (Bild 5).

DISKUSSION OCH SLUTSATSER

Den här undersökningen syftade till att studera trägårdesgårdskonstruktioner i Skaraborgs län med hjälp av historiska fotografier som huvudsakligt källmaterial. Bakgrunden till arbetet var att ta reda på hur de cirka 200 meter gårdesgård som finns på friluftsmuseet Fornbyn, på Västergötlands museum, kunde repareras eftersom de likt byggnaderna på friluftsmuseet ingår i en representation av det historiska Västergötland. En konstruktionsstudie gjordes för att ta reda på hur gårdesgårdarna var byggda. Därpå följde en konstruktionsanalys, med hjälp av befintlig kunskap och författarens hantverkserfarenhet, för att undersöka hur de reparerats och hur det här påverkat gårdesgårdarnas utseende över tid.

Initialt var inte avsikten att ta reda på om det funnits en särskild gårdesgårdsmodell i Skaraborg. Det här hade kunnat uppfattas som ett reproducerande av den tidigare forskningens försök att kategorisera och typologisera en historisk tid och plats och det hade kunnat gå på tvärs med syftet, vilket belyser gårdesgårdarnas förändringar över tid. Trots detta har konstruktionsstudien utgått från likheter och olikheter och oundvikligen blir det uppenbart genom analysen att en eventuell Skaraborgsmodell behöver diskuteras. Resultatet, med avseende på frågeställningen om en särskild modell, är dock skralt och endast ett svar kan bekräfta något slags konstruktionsmässig likhet. Det som kommer fram i konstruktionsstudien är att gårdesgårdarna i undersökningen till stor del var byggda med kluvet virke. Det här är information som inte gått att läsa sig till utan bildmaterialet i undersökningen och resultatet av analysen kan i och med detta komplettera tidigare forskning. Vidare konstateras att gårdesgårdarna i bildmaterialet ofta var täta, hade en flack eller horisontell lutningslinje och ofta var bundna med hank. Men det här ska inte tolkas som att det var typiskt för gårdesgårdarna i Skaraborg. I konstruktionsanalysen blir det tydligt att tätheten och lutningslinjen många gånger uppstod i samband med det kontinuerliga underhållet, alltså med reparationsinsatserna.

Hank återfinns i stora delar av bildmaterialet men det är svårt att säga om det funnits där initialt eller tillkommit över tid. Det finns inga uppgifter om hur vanligt det var att nystänga med vidjor eller hank i Skaraborgs län. Förmodligen fanns en viss variation. Det som syns i bildmaterialet är en frekvent användning av hank. Det här kan bero på att det varit vanligt att reparera med hank medan det var vanligare att binda med vidjor vid nystängning. Det går dock inte att dra slutsatser om detta av analysen.

Avsikten med reparationerna var att hägnaderna skulle möta lagkraven på höjd och täthet inför varje betessäsong. Örjan Kardells sammanställning av frågelistsvaren (2004) och Jan Romans skrift (1838) har visat hur gårdesgårdarna underhölls och att detta bidrog till en snabbare förruttelse av virket, vilket i sin tur ledde till att konstruktionerna sjönk ihop. Det snabbaste sättet att reparera en gårdesgård på var genom att fylla på med gärdsel ovanifrån och binda fast det med ny hank eller vidja, så kallad överstörning. Ju fler år en gårdesgård stod desto tätare kunde den alltså bli. Med den ökade tyngden, som uppstod både från överstörningar och snö under vintrarna, resulterade hopsjunkningen till slut i en mer eller mindre horisontell lutningslinje. Undantag från det här resonemanget finns i gårdesgårdarna på bild 18 "Borgunda" och 20 "Okänd I", vilka båda visar på en täthet och flack lutningslinje redan vid nystängning. I båda dessa konstruktioner har hank använts vilket innebar att det

krävdes fler gärdslar på höjd från början eftersom hank inte fyller ut mellan gärdslan såsom vidjor gör. Bild 4 "Fröjered" är också ett undantag. Trots att gärdsgården ser slitna ut finns hank i alla tre skikten, vilket tyder på att konstruktionen fortfarande är relativt ung. Det är inte känt genom den här undersökningen hur många överstörningar som var vanligt att göra under en gärdsgårds levnadstid. Kanske finns det ett naturligt antal reparationer en konstruktion klarar av innan den faktiskt kapitulerar för den extra påbyggnaden. Det här skulle eventuellt kunna undersökas genom långsiktiga studier av verkliga gärdsgårdar.

Tätheten och lutningslinjen antas i undersökningen förändras över tid på grund av reparationerna, och därmed förändras gärdsgårdarnas utseende. Den Skaraborgsmodell som framträder i den här undersökningen är en modell i förändring och en modell med många nyanser och variationer. Undersökningen visar att utseendet på gärdsgårdarna har varierat över tid och även varierat vid nystängning. Eftersom det var väsentligt att återanvända och ta tillvara på det material och resurser som fanns är det inte troligt att gärdsgårdarna stängdes enbart med nytt virke eller virke med enhetliga dimensioner, utan de anpassades efter varje gårds eller bys förutsättningar. Som Roman poängterade, användes alltför ofta redan ruttet virke i konstruktionerna. Kardell uppskattar grovt att gärdsgårdar kunde bli runt 30 år. Reparationsinsatserna påbörjades generellt efter de tio första åren. Sedan blev de mer frekventa för att efter cirka 20 år behöva betydande insatser för att fortsätta stå upp. När gärdsgården blivit så gammal att den inte längre var lönsam att reparera, efter cirka 30 år, stängdes den om. Livslängdens tre stadier har därför förenklats i undersökningen och delats in i tre relativa åldrar: *unga/nystängda*, *tidig medelålder*, och *gammal*. Bildmaterialet skulle eventuellt kunna visa de här åldrarna och hur gärdsgårdarna blir mer och mer slitna efterhand som fler överstörningar tillkommer. Det som syns i materialet är dock gärdsgårdar som främst är unga och gamla. Sex konstruktioner får representera det första unga stadiet. Gärdsgårdar som passerat det unga stadiet och börjat repareras med enstaka överstörningar är fem till antalet. De har alltså nyligen kommit in i det andra stadiet, i en tidig medelålder. I undersökningen framträder också tolv gärdsgårdar som ser ut att befinna sig i det äldsta, tredje stadiet. Dessa saknar ofta bindningar i de mellersta och nedre skikten, de är överstörade flera gånger och gärdslan ligger mer eller mindre horisontellt ner. Analysen åskådliggör alltså främst det första stadiet, det tidiga andra stadiet och det sista stadiet och inte så mycket hur gärdsgårdarna såg ut i ett slags medelålder. Den relativa åldersindelningen är ett sätt att försöka visualisera förändringar över tid men riskerar förstås att förenkla analysen. Eftersom det har varit svårt att konkretisera resultatet på annat sätt så bidrar den här analysen och källmaterialet ändå till att ge en utökad och mer nyanserad bild av hur trögärdsgårdarna i Skaraborgs län har sett ut över tid. Undersökningen visar också att det dels inte går att dra slutsatser utifrån enstaka fotografier, eftersom varje fotografi endast är en ögonblicksbild, dels att materialet i den här undersökningen kanske är för litet för att synliggöra nyanserade förändringar över tid. Att gärdsgårdarna förändrades i utseende och varierade i utseende vid nystängning är dock en slutsats.

Vad beträffar de cirka 200 meter långa sträckorna på friluftsmuseet Fornbyn, på Västergötlands museum, finns inget givet svar för hur dessa ska tas om hand. Med bakgrund i tidigare resonemang om relativ ålder och gärdsgårdens förväntade livslängd kan det konstateras att gärdsgårdarna i Fornbyn inte borde vara mer än runt 30 år, eller 40 år om resonemanget tänjs. Det är inte väsentligt då att diskutera bevarandet eller återskapandet av en historiskt gammal konstruktion eller föremål utan det handlar snarare om att konstruktionen i sig är ett immateriellt kulturarv. Enligt UNESCOs konvention om tryggheten av det

immateriella kulturarvet nämns ”traditionell hantverksskicklighet” (Utrikesdepartementet 2012, s. 5) som ett exempel på immateriellt kulturarv samt sociala sedvänjor, och kunskap och sociala sedvänjor rörande naturen (ibid, s. 5). Men ett immateriellt kulturarv behöver enligt kriterierna ha förts över från tidigare generationer och i och med detta har gårdesgårdar svårt att kvala in i det skyddet. Det finns inte många personer kvar idag som kan föra den här traditionen vidare och om de kan det så representerar de bara en liten del av den stora variation som gårdesgårdarna utgjorde. De saknar också kunskap från traditionsbärare längre bak i tiden. Hantverket såsom det såg ut på mitten av 1800-talet och fram till sent 1920-tal får inte antas vara ett och samma även om det givetvis finns många likheter mellan konstruktionerna och själva grundkonstruktionen i sig. Det är viktigt att ta tillvara på den kunskap som faktiskt finns idag hos de personer som fått hantverket i arv, men för att motsvara den variation av konstruktioner som undersökningen visar krävs också en variation av hantverkare. Det finns ett generationsglapp här som vi inte kan göra något åt. Att bara skydda den praktik som existerar idag synliggör inte variationer och nyanser i konstruktionerna, inte heller bidrar det till förståelse för resursförbrukning och miljöpåverkan om det bara byggs nytt. Det här innebär att vi måste återta kunskapen på fler sätt. Hantverksforskning med fotografier som källmaterial, vilket den här undersökningen visar, är ett, praktiska hantverksförsök för att uppnå erfarenhet och hantverksskicklighet är ett annat. Det behöver också finnas arenor för pedagogisk verksamhet och forskning, till exempel kulturvårdsutbildningar som inriktar sig mot skötsel och restaurering av kulturlandskapet, men framför allt behöver kunskapen nå ut och bli en praktik. Om kunskapen bara finns i text och bild riskerar den att bidra till ytterligare glapp mellan vårt historiska kulturarv och vår samtid. Det är alltså arbetsinsatserna och traditionen med att stänga, kontinuerligt reparera och sedan riva och stänga igen, som bör bevaras eller tryggas. Problemet med gårdesgårdarna i Fornbyn är inte att de är eftersatta och håller på att rasa, utan att de inte underhålls kontinuerligt och därmed inte ser ut att vara i bruk. Ett kontinuerligt underhåll skulle dels ge gårdesgårdarna i Fornbyn ett mer autentiskt utseende, dels skulle Fornbyn kunna utgöra en arena för pedagogisk verksamhet och vidare skulle underhållsarbetet bidra till en mer levande kulturmiljö i stort. För att verkligen sätta in gårdesgårdarna i sitt rätta sammanhang och för att kunna förmedla funktionen de hade och varför arbetsinsatserna gjordes, bör markerna runt omkring företrädesvis också hävdas med bete, ängsskötsel eller uppodling. Trägårdesgårdar är ett tydligt exempel på ett materiellt kulturarv som är avhängigt den immateriella praktiken och vice versa. Om gårdesgårdar inte går att bevara som historiska föremål och inte räknas som immateriella kulturarv faller de mellan stolarna och bevarandet av hantverket hänger så att säga på gårdesgårdarnas.

Som tidigare nämnt var Roman kritisk till hur trägårdesgårdarna på hans tid stängdes och underhölls (Roman 1838, s. 5). Bildmaterialet visar på en viss försummelse av gårdesgårdarna med avseende på hans kritik. Att återskapa gårdesgårdar som på Romans tid kan därför tyckas fel väg att gå om vi intresserar oss för hållbara konstruktioner. Vidare kan det ifrågasättas varför vi skulle vilja återskapa något som blev kritiserat. Här anser jag att vi behöver tänka olika beroende på i vilken miljö gårdesgårdarna ska stå. Det är i första hand ett immateriellt kulturarv vi ska bevara på våra friluftsmuseer och i kulturmiljöer. Inledningsvis i den här uppsatsen funderade jag på om undersökningen skulle komma fram till nya reparationssätt för en eventuell hållbarhetsförbättring. Jag har själv reparerat en gårdesgård genom att sätta dit nya vidjor för att bibehålla lufttigheten mellan gårdslena. Det tog tid och var krångligt och resultatet av den utbytta vidjan blev inte lika bra som när en vidja läggs på från början. Men utseendet, mellanrummen och höjden bibehölls. Hållbarhet är att tänka långsiktigt men en

gårdesgård är å andra sidan en levande konstruktion som måste tillåtas att förändras. Om vi trots allt vill utveckla hållbarheten på gårdesgårdar och hitta nya sätt att reparera och underhålla så bör dessa konstruktioner inte stå i kulturhistoriskt värdefulla miljöer. Vill vi gå Romans väg och till exempel använda spik som alternativ till vidjor, vilket kan hjälpa konstruktionen att behålla sin luftighet, så är privata tomter en bra placering. Det finns ytterligare en poäng med att hålla gårdesgårdar luftiga och det är att den torra dödveden skapar livsbetingelser för insekter och mikroorganismer (Riksantikvarieämbetet 2015). Vi har en möjlighet att på ett privat plan bidra till att skapa dessa livsmiljöer på många sätt idag. Att sätta upp en gårdesgård runt en privattomt är ett sätt och då bör fokus mer ligga på biologisk mångfald än kulturarv.

Det finns mycket kunskap om bildanalys och att den är viktig inom forskning av historiska fotografier anser både Berg (2010) och Forsmark (2008). Bilder behöver dekonstrueras för att synliggöra innehåll och mening. Trots detta saknas ändå, vilket Anders Franzén (2004) nämner, metoder för att avtäckas kunskap om det materiella innehållet i historiska fotografier. Det är även min åsikt att det varit svårt att hitta stöd i den sorts bildanalys som används inom etnobiologisk och etnologisk forskning. En slutsats av den här undersökningen är, som nämnt, att diskussionen om trädgårds gårdar som kulturarv landar i att det behövs ett skydd av den immateriella kunskapen, snarare än bevarandet av materiella objekt. För att avtäckas gårdesgårdarnas immateriella värden krävdes dock att en konstruktionsstudie gjordes, i vilken de materiella objekten var i fokus. Hantverkserfarenheten har här varit avhängig både konstruktionsstudien och konstruktionsanalysen. Almevik skriver i *Hantverkare emellan* (2014) att hantverksforskning kan bidra till synliggörandet av hantverksprocedurer. I den här undersökningen utgörs procedurerna bland annat av det underhållsarbete som kontinuerligt pågick och gav gårdesgårdarna deras förändrade utseende. Teori och praktik är ”intimt sammanvävda” (Almevik 2014, s. 21) och nödvändiga för att ge hantverksforskningen vetenskaplig tyngd (ibid, s. 21). Praktiken, att reparera, kan inte skiljas från teorin, vetenskapen om vad reparationerna leder till. Jag har i den här undersökningen använt mig av den praktiska kunskapen och erfarenheten, att bygga nytt och reparera, för att med hjälp av bildmaterialet och litteraturen analysera teorin, vad som händer med konstruktionerna och vilka konsekvenserna blir av dessa reparationer. En ytterligare slutsats är därför att den här undersökningen inte hade klarat sig på enbart bildanalys och litteraturstudier utan det är hantverkserfarenhet som varit drivkraften genom arbetet, både vad gäller uppsatsämnet tillblivelse och resultaten. Trots detta saknas även inom hantverksvetenskapen förebilder som studerar och diskuterar det materiella i historiska fotografier utifrån hantverkserfarenhet. Jag skulle gärna se en utveckling på det här området och uppmanar fler att bidra till forskningen av hantverksvetenskap genom historiska fotografier som källmaterial.

SAMMANFATTNING

En trögärdesgård är en hägnad som i de historiska bondesamhällena skulle avskilja växande gröda från betande djur, eller markera gränser mellan byar och gårdar. Det sades att gärdesgården stängdes. Den stängde alltså inne eller ute djur från odlad mark. Trögärdesgården stängdes helt i trä med störrar och gärdsel och bands vanligtvis ihop med grangrenar, så kallade hank eller vidjor. En trögärdesgård kunde, grovt uppskattat, stå i cirka 30 år innan den behövde tas ner och stängas om på nytt. Fram till dess reparerades den kontinuerligt för att möta lagkraven på höjd och täthet.

På friluftsmuseet Fornbyn, på Västergötlands museum i Skara, finns ungefär 200 meter trögärdesgård fördelad över kortare sträckor. Under praktik på museet uppstod frågan hur dessa bör hanteras, för att likt byggnaderna på friluftsmuseet, representera och spegla det historiska Västergötland.

Det finns tidigare forskning och kunskap om hur trögärdesgårdar stängdes, hur de reparerades och om deras funktion i det historiska landskapet. Trots detta saknas en nyanserad bild av hur gärdesgårdarna såg ut över tid i förhållande till det kontinuerliga underhållsarbetet. Dessutom saknas en diskussion om hur gärdesgårdar representeras på friluftsmuseum och i kulturhistoriskt värdefulla miljöer utifrån vetskapen att de inte höll så länge och ständigt behövde reparerats och stängas om. Det finns också en tendens att förenkla kunskapen om gärdesgårdskonstruktionerna och de delas ofta in i olika landskapsmodeller, vilket ger en snäv bild av representationen i landet.

Uppsatsen syftar därför till att få fördjupad kunskap om gärdesgårdarnas utseende och konstruktion inom forna Skaraborgs län genom analys av fotografier från perioden 1860-1920.

Frågeställningarna är följande:

1. Vilka konstruktionsdelar går att utläsa ur trögärdesgårdarna med avseende på konstruktion och reparationsinsatser?
2. Hur har trögärdesgårdarnas utseende över tid påverkats av detta?
3. Finns det en särskild Skaraborgsmodell i källmaterialet och hur har den i så fall sett ut?

21 historiska fotografier från Skaraborgs län har studerats med avseende på konstruktion och reparationsinsatser. Därefter har en analys av konstruktionerna på bilderna gjorts för att se hur det här påverkat gärdesgårdarnas utseende över tid. Analysen har tagit stöd i tidigare forskning och kunskap samt hantverksvetenskap, genom författarens egen hantverkserfarenhet. En viss förenkling av gärdesgårdarnas levnadslängd har gjorts för att kunna studera förändringar över tid i bildmaterialet. Levnadslängden har delats in i tre relativa åldersstadier. De första cirka tio åren är gärdesgården ung eller ny, de följande tio åren är den medelålders och de sista tio åren är den gammal. Reparationsinsatserna påbörjades ofta efter cirka tio år eftersom virket då hade börjat ruttna, vilket fick konstruktionen att sjunka ihop och tappa i höjd. Därefter reparerades den mer frekvent. Vanligast var att överstöra, vilket

innebar att ett nytt störpar sattes ner mellan två befintliga, ett nytt gärdsel lades i överst i konstruktionen och störrarna bands ihop med hank eller vidja. När gärdesgården blivit tillräckligt gammal och inte längre var hjälpt av att repareras togs den ner och stängdes om.

Undersökningen kommer fram till att gärdesgårdarna i bildmaterialet har varierade utseenden när de är unga eller nystängda. De har olika lutningslinjer och täthet. Både hank och vidjor har använts. Många gärdesgårdar är täta med en flack eller horisontell lutningslinje och hank är frekvent återkommande i konstruktionerna. Det här skulle kunna ge en uppfattning om att det har funnits en särskild Skaraborgsmodell. Resultatet visar emellertid att det har att göra med kontinuerliga reparationsinsatser, vilket i sin tur påverkade utseendet över tid. Utifrån analysen av reparationernas påverkan framgår att gärdesgårdarna ingår i stadierna unga/nystängda, tidig medelålder och gamla. De unga eller nystängda gärdesgårdarna har inga synliga reparationer. Det är svårt att hitta belägg för hur konstruktionerna såg ut i medelåldern över lag. Att de ändå ingår i kategorin tidig medelålder framgår av att de har enstaka överstörningar med bindningar kvar i alla skikt. De tydligaste tecknen på om gärdesgårdarna är gamla syns främst där bindningar saknas, störpar lutar och flera överstörningar har gjorts. Det här har oftast resulterat i att lutningslinjen blir mer eller mindre horisontell och att gärdslet ligger tätt, vilket som ovan nämnt skulle kunna ge sken av en särskild Skaraborgsmodell.

Gemensamt för nästan alla modeller är det kluvna gärdslet. Det här har inte gått att läsa av tidigare forskning utan syns enbart i undersökningens källmaterial. Det kluvna gärdslet och slutsatserna av hur reparationerna påverkat gärdesgårdarna över tid ger därför ytterligare en slutsats, vilken är att den här undersökningen bidragit till att utöka bilden av hur trögärdesgårdarna i Skaraborgs län har sett ut över tid.

Med den här vetenskapen följer en diskussion om hur vi bör hantera befintliga och nya gärdesgårdar i kulturhistoriskt värdefulla miljöer eller på friluftsmuseer, som Fornbyn i Skara. Eftersom de bara står i ca 30 år är det kanske mer intressant att visa reparationsinsatserna som gjordes och diskutera traditioner kring det kontinuerliga underhållsarbetet. Trögärdesgårdar är levande konstruktioner och kan inte bevaras som historiska föremål. Därför bör fokus ligga på det immateriella värdet. Det är viktigt att bevara den kunskap som finns, det vill säga hur gärdesgårdar byggs och hur olika modeller kan se ut. Men arbetet framöver behöver fokusera på att bredda synen på hur gärdesgårdar såg ut över tid och hur dessa representeras. Så, i Fornbyn skulle man kunna satsa på att både reparera en del av de gärdesgårdar som finns och som är i dåligt skick och man kan bygga nytt. Det viktiga är att få till en variation både i stil och i ålder. Ett friluftsmuseum har också möjlighet att vara en pedagogisk arena och lyfta fram den här kunskapen.

Slutligen vill den här uppsatsen uppmuntra till att fortsätta studera dessa och andra fotografier för att föra diskussion om fler tänkbara möjligheter. Det går att vrida och vända på och spekulera om hur det verkligen ligger till med källmaterialet. Och just därför kan vi inte heller säga att det finns så många givna svar i det här ämnet. Det viktiga är att fortsätta diskutera och vara öppen för variationen både i konstruktioner och arbetssätt.

KÄLLFÖRTECKNING

Tryckta källor

- Almevik, Gunnar, Höglund, Sara & Winbladh, Anna (red.) (2014). *Hantverkare emellan*. Mariestad: Hantverkslaboratoriet, [Göteborgs universitet]
- Andersson, Karl-Anders (1981). *Dokument i svart och vitt – ett urval av fotografen Karl Fr. Anderssons bilder från Västergötland, huvudsakligen Skaraborgs län, vid sekelskiftet med kommentarer*. Skövde: Skövde Offsettryck AB
- Bergström, Bo (2011). *Bild & budskap – Ett triangeldrama om bildkommunikation*. Stockholm: Bo Bergström och Carlsson förlag
- Franzén, A. (2004). *Fotografier som källkritiskt hjälpmedel – Ett exempel från Nävelsjö kyrkby* (Byggnadsvårdsrapport, 2004:17). Jönköpings läns museum
- Gustafsson, John-Eric (2002). *Hägnader och stängsel i kulturlandskapet – historik och arbetsbeskrivning över äldre och modernt hägnadsarbete*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet
- Hagander, Sten (1995). *Gärsgår'n i vårt landskap – Hantverk, historia, handledning*. Grödinge: Utbildningsgruppen
- Kardell, Ö. (2004). *Hägnadernas roll för jordbruket och byalaget 1640-1900*. Diss. Uppsala: Sveriges Lantbruksuniversitet
- Olsson Bodin, Sara (2012). *Gärdesgårdar i Värmland – Historik och byggbeskrivning*. Karlstad: Länsstyrelsen Värmland
- Rentzhog, Sten (2006). *Forskning & museer – En debattskrift om museernas behov av kunskap och forskningens behov av museer*. Stockholm: Nordiska museets förlag
- Salomonsson, Anders (2003). Folkklivsarkivet och frågelistorna. I Westergren, Christina (red.) (2003). *Frågelist och berättarglädje – Om frågelistor som forskningsmetod och folklig genre*. Stockholm: Nordiska museets förlag, s. 89.
- Westergren, Christina (2003). Inledning. I Westergren, Christina (red.) (2003). *Frågelist och berättarglädje – Om frågelistor som forskningsmetod och folklig genre*. Stockholm: Nordiska museets förlag, s. 5.

Elektroniska källor

Digitalt museum (2018). <https://digitaltmuseum.se/> [2018-03-26]

Institutet för språk och folkminnen (2010). *Levande kulturarv* (Delrapport om tillämpningen av Unescos konvention om tryggnad av det immateriella kulturarvet i Sverige 2012-06-29). <http://www.unesco.se/wp-content/uploads/2015/06/Delrapport-om-tillampningen-av-Unescos-konvention-2010.pdf> [2018-03-02-03]

Institutet för språk och folkminnen (2018). <http://www.sprakochfolkminnen.se/om-oss/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/inblicken-2017/2017-05-03-levande-traditioner.html> [2018-03-26]

Länsstyrelsen Västra Götaland (2018). <http://www.lansstyrelsen.se/VastraGotaland/Sv/om-lansstyrelsen/om-lanet/Pages/Bakgrund.aspx> [2018-03-26]

Riksantikvarieämbetet (2015). *Risgärdesgårdar – Praktiska råd om att återuppliva ett svunnet kulturarv*. (Riksantikvarieämbetets rapportserie Vårda väl. Biologiskt kulturarv. September 2015). <http://samla.raa.se/xmlui/bitstream/handle/raa/8600/978-91-7209-715-5.pdf?sequence=6> [2018-03-26]

Utrikesdepartementet (2012) SÖ 2012:31
<http://www.regeringen.se/49c828/contentassets/b43083af89784a79941f672180f6ab4e/konvention-om-tryggande-av-det-immateriella-kulturarvet> [2018-03-02]

Västergötlands museum (2018). <http://vastergotlandsmuseum.se/sok-i-samlingarna/> [2018-01-19]

Arkiv

Hobroh, Gunnar (1943). *Några gårdsgårdsformer i Sverige. Studier rörande konstruktion, förekomst i nuvarande och äldre tid, funktion samt försök till en allmän-europeisk översikt*. (Opublicerat manuskript). Stockholm: Institutet för folklivsforskning.

Fotografier hämtade från Västergötlands museum (VGM) och Falbygdens museum, via Digitalt museum (www.digitaltmuseum.se)

Bild 1. [VGM Foto 1M16-A34683, DigitaltMuseum ID 021017188877](#)

Bild 2. [VGM Foto 1M16-A40428, DigitaltMuseum ID 021017189517](#)

Bild 3. [VGM Foto 1M16-A60927, DigitaltMuseum ID 021017191694](#)

- Bild 4. [VGM Foto 1M16-A61192, DigitaltMuseum ID 021017191799](#)
- Bild 5. [VGM Foto 1M16-A77460, DigitaltMuseum ID 021017192811](#)
- Bild 6. [VGM Foto 1M16-A140758, DigitaltMuseum ID 021017159286](#)
- Bild 7. [VGM Foto 1M16-A140877, DigitaltMuseum ID 021017159404](#)
- Bild 8. [VGM Foto: 1M16-A145156:288, DigitaltMuseum ID 021017162852](#)
- Bild 9. [VGM Foto 1M16-B145046:1657, DigitaltMuseum ID 021017200749](#)
- Bild 10. [VGM Foto 1M16-B145048:639, DigitaltMuseum ID 021017204279](#)
- Bild 11. [VGM Foto 1M16-B145048:1305, DigitaltMuseum ID 021017202852](#)
- Bild 12. [VGM Foto 1M16-B145048:1565, DigitaltMuseum ID 021017203081](#)
- Bild 13. [VGM Foto 1M16-B145049:324, DigitaltMuseum ID 021017204887](#)
- Bild 14. [VGM Foto 1M16-B145110:293;1, DigitaltMuseum ID 021017208118](#)
- Bild 15. [VGM Foto 1M16-B145181:469, DigitaltMuseum ID 021017214564](#)
- Bild 16. [VGM Foto 1M16-B145292:23, DigitaltMuseum ID 021017222191](#)
- Bild 17. [VGM Foto 1M16-B145294:31, DigitaltMuseum ID 021017222297](#)
- Bild 18. [Falbygdens museum: Identifikationsnummer 2M16-S-0095-29-14
DigitaltMuseum ID 021016046939](#)
- Bild 19. [VGM Foto 1M16-B145048:956, DigitaltMuseum ID 021017204587](#)
- Bild 20. [VGM Foto 1M16-A121939, DigitaltMuseum ID 021017157755](#)
- Bild 21. [VGM Foto 1M16-A121943, DigitaltMuseum ID 021017157759](#)

BILAGOR

Bil. 1. Konstruktionsstudie

Bil. 2. Tabell 2. Sammanställning av konstruktionsstudie

Bilaga 1.

Konstruktionsstudie

Bild 1

PLATS	SKARA 1 Bildtext: ”Skara. Skånings härad. Västergötland. Norr om Skara i närheten av Grimstorp”.
FOTOGRAFI	ca 1920, Sven Hammar VGM Foto 1M16-A34683 DigitaltMuseum ID 021017188877
STÖRAR	svårtytt, olika längd
GÄRDSLE	kluvet, ev fler än 1 gång
HANK/VIDJA	klana vidjor eller hank
LUTNINGSLINJE	genom 3 störrar
TÄTHET	ca 7-8 stycken
STÖD	några stöd syns
ANMÄRKNING	överstörad, gran används som stör/stöd mitt i gärdesgården?

Bild 2

PLATS	VARNHEMS KLOSTERKYRKA Bildtext: "Varnhems socken, Valle härad, Västergötland, Klosterkyrkan".
FOTOGRAFI	År/fotograf okänt, svartvitt VGM Foto 1M16-A40428 DigitaltMuseum ID 021017189517
STÖRAR	svårtytt
GÄRDSLE	svårtytt, rundvirke syns
HANK/VIDJA	svårtytt
LUTNINGSLINJE	genom ca 4 störrar
TÄTHET	ca 7-8 stycken
STÖD	inga synliga, ev finns på utsida om gärdet
ANMÄRKNING	

Bild 3

PLATS	VÄRSÅS Bildtext: ”Värsås socken. Värsås. Bruntorp med bron och ån”.
FOTOGRAFI	1902, Axel G. Ödvall VGM Foto 1M16-A60927 DigitaltMuseum ID 021017191694
STÖRAR	svårtytt
GÄRDSLE	ev både kluvet och rundvirke
HANK/VIDJA	syns ej
LUTNINGSLINJE	svårtytt
TÄTHET	ca 5-6 stycken
STÖD	något enstaka syns
ANMÄRKNING	överstörad

Bild 4

PLATS	FRÖJERED Bildtext: ”Fröjered. Kyrkan sedd från prästgården”.
FOTOGRAFI	1890-1900, P. A. Eriksén VGM Foto 1M16-A61192 DigitaltMuseum ID 021017191799
STÖRAR	svårtytt, vässade upptill.
GÄRDSLE	kluvet
HANK/VIDJA	hank
LUTNINGSLINJE	svårtytt, skarvar, nästan horisontell
TÄTHET	svårtytt
STÖD	inga synliga
ANMÄRKNING	överstörad

Bild 5

PLATS	LYRESTAD Bildtext: ”Fredrik Odberg, Norrkvarn, Lyrestads socken april 1910”.
FOTOGRAFI	1910, Erik Rud VGM Foto 1M16-A77460 DigitaltMuseum ID 021017192811
STÖRAR	svårtytt
GÄRDSLE	kluvet
HANK/VIDJA	Hank, ev ståltråd
LUTNINGSLINJE	svårtytt, delvis nästan horisontell, skarvar
TÄTHET	svårtytt, delvis stora avstånd
STÖD	inga synliga
ANMÄRKNING	överstörad, förproducerad hank

Bild 6

PLATS	EKBY Bildtext: ”Ekby. Östergården. Familjebild. Gerda Walldén (syster till Waldemar Walldén) med sin häst Max. År 1927 ca”.
FOTOGRAFI	ca 1927, Waldemar Walldén VGM Foto 1M16-A140758 DigitaltMuseum ID 021017159286
STÖRAR	svårtytt
GÄRDSLE	kluvet
HANK/VIDJA	ev. hank
LUTNINGSLINJE	genom ca 5 störrar
TÄTHET	ca 7-8 stycken
STÖD	inga synliga
ANMÄRKNING	bottenstenar

Bild 7

PLATS	EKBY Bildtext: ”Ekby. Östergården. Waldemar Walldén på skidtur. År 1919.
FOTOGRAFI	1919 VGM Foto 1M16-A140877 DigitaltMuseum ID 021017159404
STÖRAR	svårtytt
GÄRDSLE	kluvet
HANK/VIDJA	troligtvis hank
LUTNINGSLINJE	genom ca 5 störrar
TÄTHET	8-9 stycken
STÖD	Inga synliga.
ANMÄRKNING	

Bild 8

PLATS	GATTORP Bildtext: ”Hilma Brodd från Galjen. (Gattorp)”.
FOTOGRAFI	Ca 1920 VGM Foto: 1M16-A145156:288 DigitaltMuseum ID 021017162852
STÖRAR	svårtytt, vässade upptill.
GÄRDSLE	Främst kluvet.
HANK/VIDJA	Ev. både och. Ojämnt satta.
LUTNINGSLINJE	I botten korta, ev. genom 2-3 störrpar. Ovanpå horisontellt liggande.
TÄTHET	3-4 stycken ovanpå de kortlagda.
STÖD	Inga synliga.
ANMÄRKNING	Står ev. i stenmur. Vässade upptill tyder på ev. användning av hank. Långlagd ovanpå kortlagd.

Bild 9

PLATS	MARIESTAD
FOTOGRAFI	Eriksén, P. A. (Eriksén dog 1896) VGM Foto 1M16-B145046:1657 DigitaltMuseum ID 021017200749
STÖRAR	svårtytt
GÄRDSLE	svårtytt
HANK/VIDJA	svårtytt
LUTNINGSLINJE	svårtytt
TÄTHET	5-6 stycken, svårtytt
STÖD	Inga synliga.
ANMÄRKNING	Främst intressant som helhetsintryck och tidigt fotografi. Grind.

Bild 10

PLATS	FRÄMMESTAD, KÄRR Bildtext: ”Gammal bondgård. Främmestad. Kärr”.
FOTOGRAFI	Anders Johansson VGM Foto 1M16-B145048:639 DigitaltMuseum ID 021017204279
STÖRAR	svårtytt
GÄRDSLE	svårtytt
HANK/VIDJA	Ev. satta 1-3-1 räknat nerifrån
LUTNINGSLINJE	genom 3 störrar, 2 avslut/hot
TÄTHET	ca 7-8 stycken
STÖD	inga synliga
ANMÄRKNING	jämn

Bild 11

PLATS	HORSHAGA, HÄNDENE SN Bildtext: ”Händene sn Horshaga (en genväg på 1860-talet)”
FOTOGRAFI	Hofling, Gustaf Victor (Hofling dog 1909) VGM Foto 1M16-B145048:1305 DigitaltMuseum ID 021017202852
STÖRAR	svårtytt, kortlagd: avsågade
GÄRDSLE	svårtytt
HANK/VIDJA	svårtytt
LUTNINGSLINJE	långlagd: svårtytt, nästan horisontell kortlagd: genom 2-3 störpar
TÄTHET	ca 6 stycken
STÖD	inga synliga
ANMÄRKNING	långlagd och kortlagd

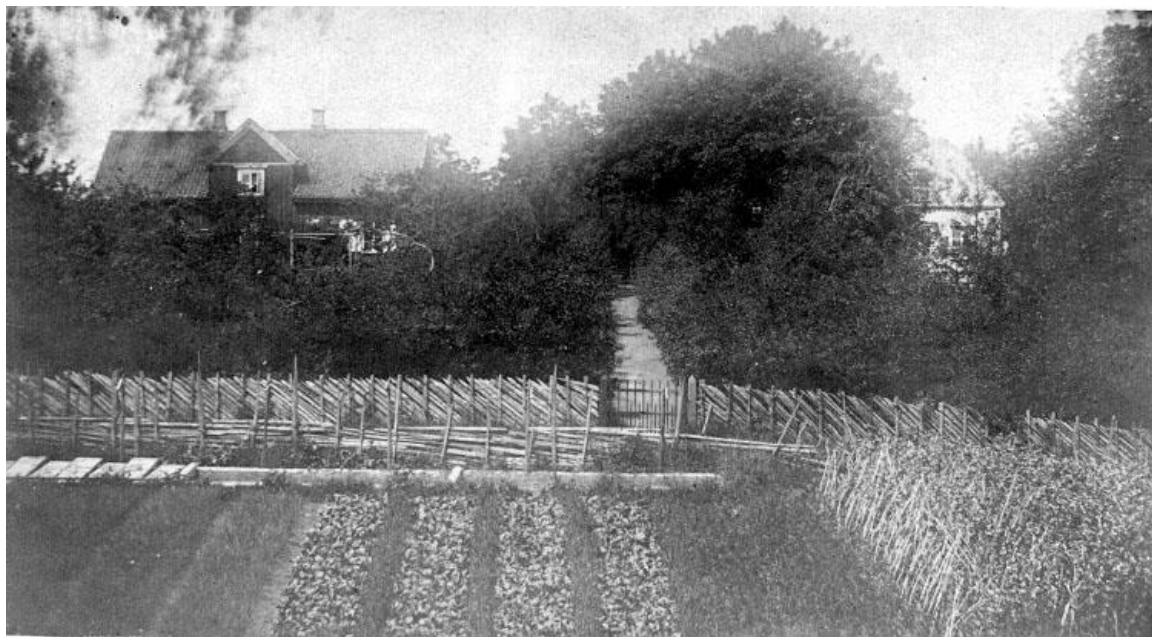

Bild 12

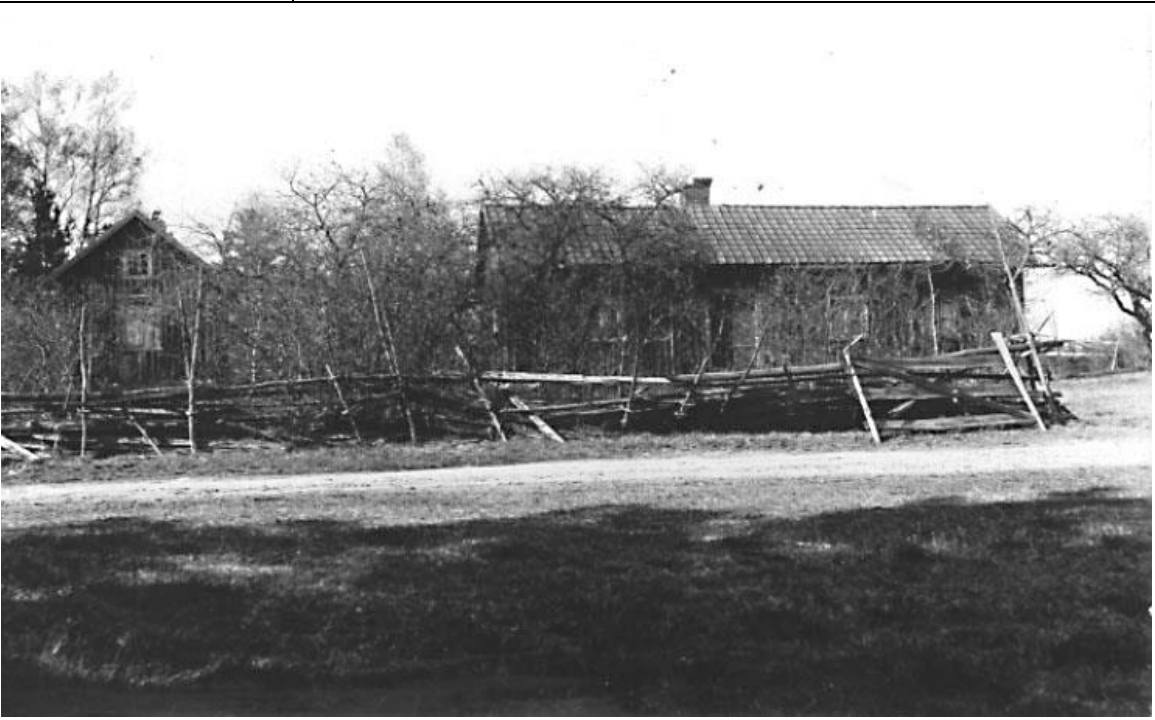
PLATS	KORSBERGA Bildtext: "Västergötland. Korsberga sn. Småskolan".
FOTOGRAFI	VGM Foto 1M16-B145048:1565 DigitaltMuseum ID 021017203081
STÖRAR	svårtytt, varierat höga och låga
GÄRDSLE	svårtytt, visst kluvet syns
HANK/VIDJA	ev. hank, ser grova och stora ut, bygger ej på höjden
LUTNINGSLINJE	svårtytt
TÄTHET	svårtytt
STÖD	ev ditsatta sent
ANMÄRKNING	

Bild 13

PLATS	VETERINÄRINRÄTTNINGEN I SKARA Bildtext: ”Ambrotyp. Monterad i ett album. Tillhör en samling fotografier framställda av Nils Edvard Forssell, professor och föreståndare för Veterinärinrättningen i Skara. Född 1821, död 1883”.
FOTOGRAFI	1860-1883, Forsell, Nils Edvard VGM Foto 1M16-B145049:324 DigitaltMuseum ID 021017204887
STÖRAR	svårtytt
GÄRDSLE	svårtytt
HANK/VIDJA	Svårtytt, ev. nylagda vidjor på stöpar till höger. Grantofs syns?
LUTNINGSLINJE	svårtytt
TÄTHET	svårtytt
STÖD	svårtytt
ANMÄRKNING	tiden på fotografiet

Bild 14

PLATS	OTTERSTAD, TORPET SPIKEN Bildtext: ”OTTERSTAD SN. Torpet ’Spiken’ under Ekebro”.
FOTOGRAFI	Roland, Anders (ev. död 1926) VGM Foto 1M16-B145110:293;1 DigitaltMuseum ID 021017208118
STÖRAR	svårtytt
GÄRDSLE	främst kluvet
HANK/VIDJA	en hank syns tydligt uppepå
LUTNINGSLINJE	genom 3-4 störrar + långlagd
TÄTHET	ca 8 stycken
STÖD	inga synliga
ANMÄRKNING	lång- och kortlagd

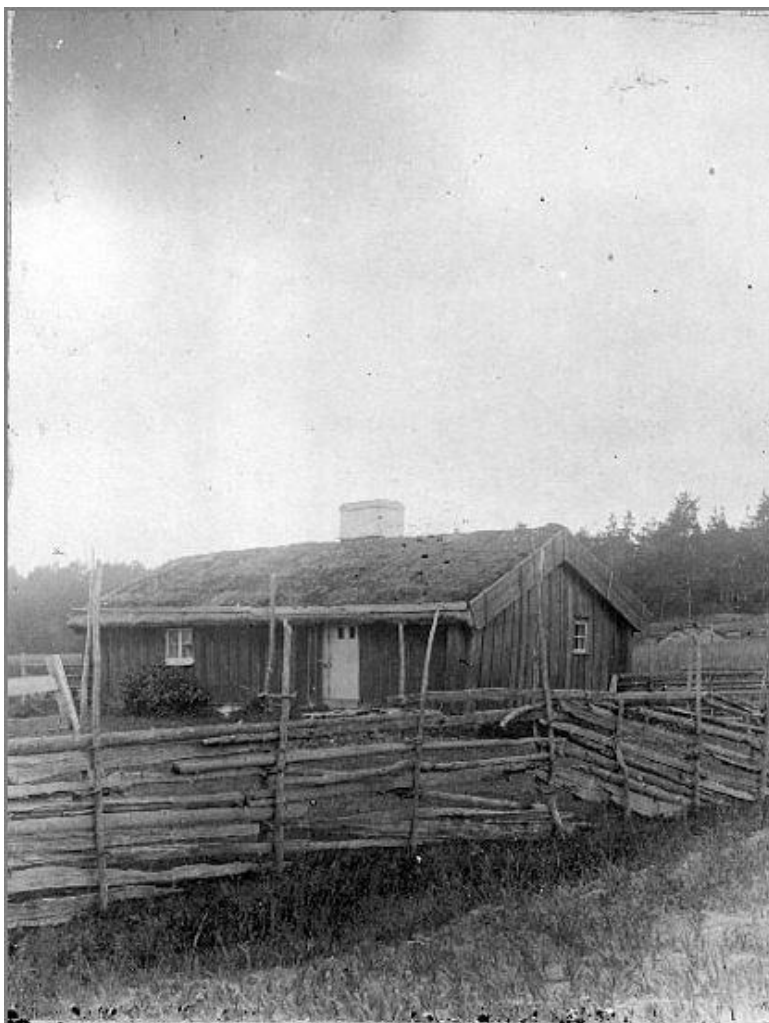

Bild 15

PLATS	ÄLGARÅS Bildtext: ”Från författaren Herbert Haglund f. 1911, död 3/1. 1971. Haglunds. Nybygget och Mossen med invånare. Thure Elgåsens samling”.
FOTOGRAFI	1920 (efter) VGM Foto 1M16-B145181:469 DigitaltMuseum ID 021017214564
STÖRAR	svårtytt
GÄRDSLE	delvis kluvet
HANK/VIDJA	svårtytt
LUTNINGSLINJE	nästan horisontell
TÄTHET	svårtytt
STÖD	svårtytt
ANMÄRKNING	

Bild 16

LATS	FREDSBERG Bildtext: ”Gustav Andersson, Valkeberg. Född den 5 maj 1843, död den 2 maj 1929”.
FOTOGRAFI	1929 (före) Rud, Erik VGM Foto 1M16-B145292:23 DigitaltMuseum ID 021017222191
STÖRAR	svårtytt, långt mellan störparen
GÄRDSLE	delvis kluvet, ev rundvirke också
HANK/VIDJA	få och ojämn höjd
LUTNINGSLINJE	svårtytt, nästan horisontell
TÄTHET	ca 9 stycken
STÖD	ev. överstörad
ANMÄRKNING	ev. överstörad

Bild 17

PLATS	Bildtext: "Frösve sn. Herrekvarn".
FOTOGRAFI	VGM Foto 1M16-B145294:31 DigitaltMuseum ID 021017222297
STÖRAR	svårtytt
GÄRDSLE	främst kluvet
HANK/VIDJA	svårtytt
LUTNINGSLINJE	svårtytt
TÄTHET	7-8 stycken
STÖD	svårtytt
ANMÄRKNING	

Bild 18

PLATS	BORGUNDA Bildtext: ”Bild 130. Gammal stuga med ladugård från Brobacken, Borgunda”.
FOTOGRAFI	Andersson, Karl Fredrik, 1900-1905 Falbygdens museum: Identifikationsnummer 2M16-S-0095-29-14 DigitaltMuseum ID 021016046939
STÖRAR	avsågade
GÄRDSLE	kluvet
HANK/VIDJA	troligtvis hank
LUTNINGSLINJE	svårtytt, skarvad, nästan horisontell
TÄTHET	ca 10
STÖD	ev ett i högra hörnet
ANMÄRKNING	Avsågade störspetsar på marken. Fägata?

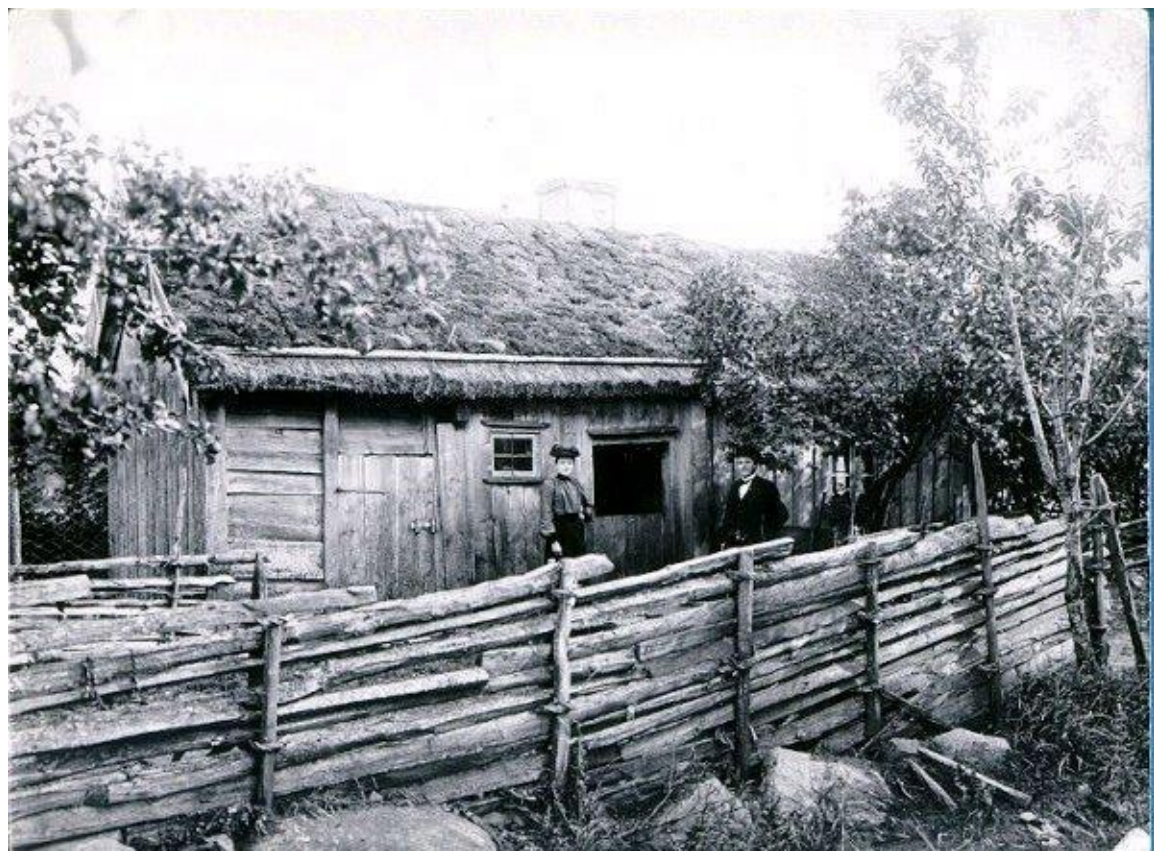

Bild 19

PLATS	FÅLEBERGS BY Bildtext: ”Västergötland. Hassle sn. Fålebergs by med logar och lador”.
FOTOGRAFI	Pettersson, Hjalmar, 1897 VGM Foto 1M16-B145048:956 DigitaltMuseum ID 021017204587
STÖRAR	svårtytt
GÄRDSLE	svårtytt
HANK/VIDJA	svårtytt
LUTNINGSLINJE	nästan horisontell
TÄTHET	svårtytt
STÖD	troligen några i bild
ANMÄRKNING	gammalt foto

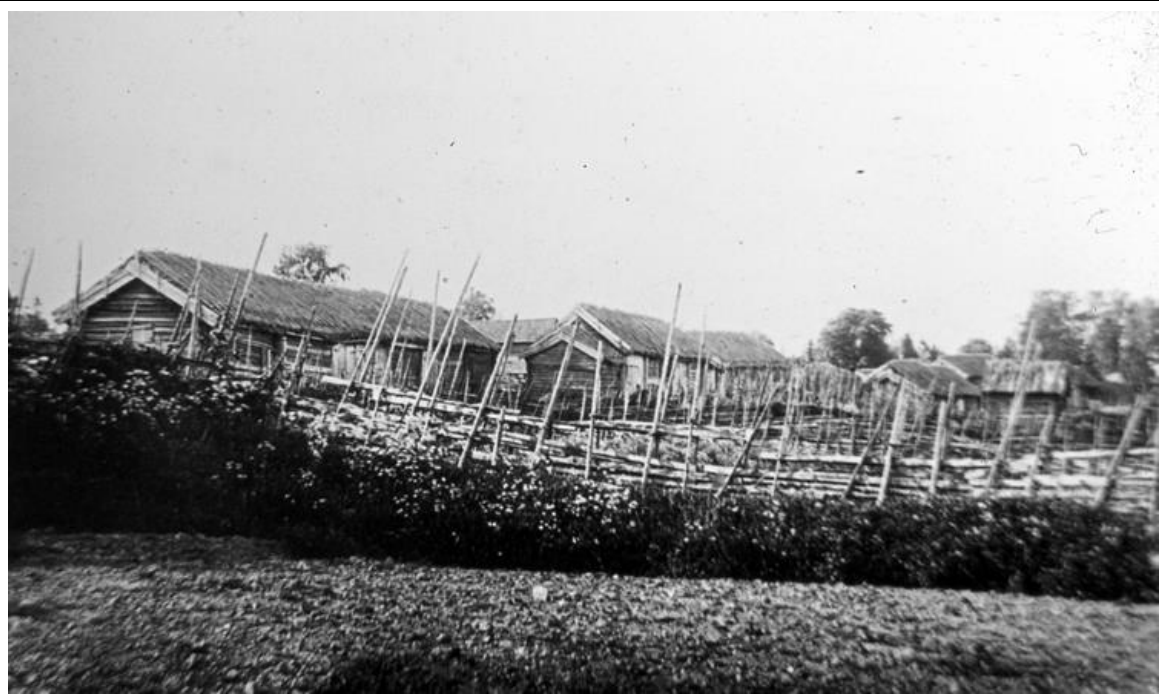

Bild 20

PLATS	Okänd I. Troligen Skaraborgs län
FOTOGRAFI	Andersson, Karl Fredrik (död 1949) VGM Foto 1M16-A121939 DigitaltMuseum ID 021017157755
STÖRAR	avsågade
GÄRDSLE	kluvet
HANK/VIDJA	hank
LUTNINGSLINJE	svårtytt, skarvad, nästan horisontell
TÄTHET	ca 10
STÖD	inga synliga
ANMÄRKNING	många likheter med Bild 20, samma fotograf

Bild 21

PLATS	Okänd II. Troligen Skaraborgs län
FOTOGRAFI	Andersson, Karl Fredrik (död 1949) VGM Foto 1M16-A121943 DigitaltMuseum ID 021017157759
STÖRAR	längdvariation, står tätt
GÄRDSLE	kluvet, ev okluvet
HANK/VIDJA	troligtvis hank
LUTNINGSLINJE	svårtytt, horisontell
TÄTHET	ca 9
STÖD	inga synliga
ANMÄRKNING	stor variation i dimensioner på gärdsle

BILD PLATS	STÖRAR	GÄRDSLE	HANKVIDJA	LUTNINGSLINJE	TÄTHET	STÖD	ÖVERSTÖRAD
1 SKARA 1	variation i längd	kluvet	hank, ev vidja	genom 3	7-8	några	ja enstaka
2 VARNHJEMS KLOSTERKYRKA		visst rundvirke syns		genom 4	7-8	några	ja enstaka
3 VARSÅS		ev. kluvet och runt	hank syns	varierad, ofta horisontell	5-6	något enstaka	ja mycket
4 FRÖJERED	vässade upptill	kluvet	troiligtvis hank	nåstan horisontell		ja mycket	ja mycket
5 LYRESTAD		kluvet	hank, ev. ståttråd	varierad, delvis flack/horisontell		ja enstaka	ja enstaka
6 EKBY 1		kluvet	ev. hank	genom 5	7-8		ja enstaka
7 EKBY 2		kluvet	troiligtvis hank	genom 5	8-9		nej
8 GATTORP	vässade upptill	främst kluvet	ev. båda	special			special
9 MARIESTAD				varierad/horisontell	5-6		ja mycket
10 FRÄMMESTAD				genom 3	7-8		nej
11, a HORSHAGA, kortlagd	avsågade			genom 2-3	6		nej
11, b HORSHAGA, långlagd				nåstan horisontell			ja mycket
12 KORSBERGA	längdvariation	delvis kluvet syns	ev. hank	rasad, horisontell		några	ja mycket
13 VETERINÄRINRÄTTNINGEN				förmodligen kortlagd			nej
14, a OTTERSTAD, kortlagd		främst kluvet	hank el. klana vidjor	genom 3-4	8		ja enstaka
14, b OTTERSTAD, långlagd		främst kluvet	hank el. klana vidjor	nåstan horisontell	8		ja mycket
15 ÄLGARÅS		delvis kluvet	hank syns	nåstan horisontell			ja mycket
16 FREDSBERG	långt avstånd	delvis kluvet, ev. runt	få	nåstan horisontell	9		ja mycket
17 FRÖSVE SN.		främst kluvet		varierad	7-8		ja enstaka
18 BORGUNDA	avsågade	kluvet	hank	flack	10		nej
19 FALEBERGS BY				nåstan horisontell		ev. 1 i höjm	ja mycket
20 OKÄND 1	avsågade	kluvet	hank	flack	10	troiligen några	nej
21 OKÄND 2	längdvariation, står tätt	kluvet, ev. runt	ev. båda	horisontell	9		ja mycket

Bilaga 2.

Tabell 2. Sammanställning av Konstruktionsstudie